

ART DECO & MODERNISME

IN ANDERLECHT

6 ARCHITECTUUR-
WANDELINGEN

ANDERLECHT

INHOUDSTAFEL

INLEIDING OVER ART DECO EN MODERNISME IN BELGIË

De nieuwe architectuurstijl tijdens het interbellum.....	P.7
Introductie op het Modernisme en au Foncionnalisme.....	P.12
Art deco, inspiratiebron voor tuinvijken	P.14
Moortebeek, Het Rad, Goede Lucht	
Art deco, een andere kijk op scholen.....	P.17
Art deco, voor kerk en religie.....	P.19
'Art deco, de bouwstijl van de industriële revolutie.....	P.20

ZES ART DECO WANDELROUTES IN ANDERLECHT

1. HISTORISCH CENTRUM	P.24	4. MOORTEBEEK	P.48
Leuke tips & weetjes		Leuke tips & weetjes	
Routeplan		Routeplan	
Wandelroute		Wandelroute	
Merkwaardige gebouwen in de buurt		Merkwaardige gebouwen in de buurt	
2. DE MEIR	P.31	5. SCHEUT	P.52
Leuke tips & weetjes		Leuke tips & weetjes	
Routeplan		Routeplan	
Wandelroute		Wandelroute	
Merkwaardige gebouwen in de buurt		Merkwaardige gebouwen in de buurt	
3. HET RAD	P.41	6. KUREGEM	P.58
Leuke tips & weetjes		Leuke tips & weetjes	
Routeplan		Routeplan	
Wandelroute		Wandelroute	
Merkwaardige gebouwen in de buurt		Merkwaardige gebouwen in de buurt	

VOORWOORD VAN DE BURGEMEESTER

Art deco is in de meeste wijken van Anderlecht alomtegenwoordig. Het interbellum was een periode van economische voorspoed voor de stedelijke ontwikkeling in onze gemeente. Ganse art-decowijken schieten als paddenstoelen uit de grond, een voorbode van het Park System in de jaren 1950-1960. Naast de tuinwijken die werden aangelegd in de jaren 1920-1930, is de buurt van de Meir hier een schitterend voorbeeld van.

Na de architecturale opbloei onder impuls van de Wiener Secession (1892-1906), hadden zowel Europa als de Verenigde Staten nood aan architecturale vernieuwing. In Brussel is het Stocletpaleis (1905-1911) de eerste incarnatie van deze nieuwe bouwstijl, die gekenmerkt wordt door nieuwe architecturale lijnen die de komst van de art deco aankondigen.

Een architecturale overgangsströmung, vooral merkbaar in Anderlecht, is de geometrische art nouveau, ergens tussen de art nouveau en de art deco. Jean-Baptiste Dewin, architect van verschillende bouwwerken in onze gemeente, was een voorloper van deze stroming. Hij realiseerde het grootste deel van zijn bouwkundige meesterwerken tussen 1902 en 1912, met vijftien huizen en het oogheelkundig instituut Dokter Frère. De brochure «In de voetsporen van Jean-Baptiste Dewin, 10 jaar architectuur in Anderlecht» werpt een korte terugblik op de carrière van deze roemrijke architect.

De art-decostijl is vooral eigen aan het interbellum. Gedurende een twintigtal jaren worden architecturale projecten overspoeld met creativiteit, vindingrijkheid en gewaagdheid. Er is een duidelijk onderscheid tussen twee strekkingen. De eerste loopt van 1918 tot ongeveer 1930, de tweede gedurende de tien volgende jaren. De eerste wordt vooral gekenmerkt door een overdaad aan ornamenten. Glasramen en exotische bas-reliëfs herinneren aan het tijdperk van de ontdekkingsreizigers, toen exotische dieren, fruitsoorten en bloemen tot de verbeelding spraken. De eigenheid van de tweede periode is een pure, geometrische en sobere art-decostijl. Glasramen, smeedijzer en bas-reliëfs vertalen zich in abstracte geometrische lijnen.

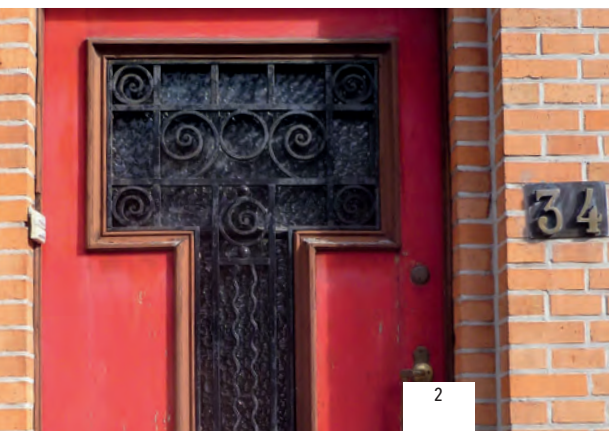
Vanaf 1920 begint het modernisme aan zijn opmars. Architecten, vooral ideologen met elk hun eigen stijl, zijn voorstanders van soberheid in woongebieden en van betaalbare huisvesting voor iedereen. Massaproductie en meer aandacht voor de functionaliteit van de woning staan in schril contrast met de uitstraling van de sociale status. Deze tendens zet zich voort na de Tweede Wereldoorlog. Architecten bedenken functionele flatgebouwen, scholen of fabrieken. De bouwvorm klopt volledig met de functie en het benutting van het gebouw. Deze beweging heet in België het functionalisme, een stroming die ontstaat rond 1950 en eindigt rond 1970.

Graag nodig ik iedereen uit om enkele prachtige voorbeelden van representatieve voorgevels van deze verschillende stromingen in onze gemeente te komen ontdekken. Gevels die getekend werden door grote namen uit de architectuur, zoals Fernand Brunfaut, Jean-Jules Eggericx, Antoine Courtens, Joseph Diongre, Antoine Pompe en nog zoveel anderen.

In deze brochure staan zes wandelroutes uitgestippeld in zes emblematische wijken van Anderlecht. Wacht niet te lang om al dit moois te komen ontdekken !

Eric Tomas

BURGEMEESTER, BEVOEGD VOOR TOERISME

INLEIDING OVER ART DECO EN MODERNISME IN BELGIË

DE NIEUWE ARCHITECTUURSTIJL IN HET INTERBELLUM

Het «Brussels huis» is een typisch voorbeeld van een Brussels herenhuis uit de tweede helft van de XIXe eeuw en het begin de XXe eeuw. In het interbellum volgen architecten het basisstramien van dit soort huizen. Het Brussels huis krijgt een nieuwe stijlvolle en moderne voorgevel. Het telt twee of meerdere verdiepingen met elk twee of meerdere aaneensluitende zitkamers. Een binnentrap verbindt de verschillende verdiepingen met elkaar.

Deze woonstijl gaat echter helemaal mee met zijn tijd. Dit is het tijdperk van de jaren twintig, een bruisende en borrelende periode van culturele en kunstzinnige uitbundigheid. Vooral na de Eerste Wereldoorlog ontstaat een uitgesproken wil voor «moderne woningen uitgerust met alle comfort». Voortaan worden woningen niet enkel uitgerust met toiletten, maar ook met badkamers en keukens. Gas, elektriciteit, centrale verwarming en soms ook een lift maken stilaan deel uit van de standaarduitrusting. Kortom, nieuwe uitvindingen worden aangewend om het leven zo aangenaam mogelijk te maken. De hoogte van de plafonds wordt bijgesteld. Naargelang de eisen van de bouwheer of de inwoners zorgen binnenhuisarchitecten voor de optimalisatie van de wooninrichting. Uiteraard gelden deze nieuwe normen ook voor bedrijven en openbare gebouwen.

Technologische innovaties gaan gepaard met nieuwe materialen en nieuwe systemen ten dienste van comfort en moderniteit. Het interbellum is een tijd

© DR.

waar verrukking dromen waarmaakt, waar fantasie tot de verbeelding spreekt, een tijdperk waar architecturaal lef door iedereen op handen wordt gedragen.

De geometrische art-decostijl, die net voor de Eerste Wereldoorlog aan zijn opmars begon, wordt zo de bakermat van nieuwe architecturale beschouwingen, twee mijlpalen tijdens het interbellum: art deco en modernisme.

De uitdrukking art deco is afgeleid van de « Internationale tentoonstelling van moderne decoratieve en industriële kunst », die gehouden werd in Parijs in 1925. Deze tentoonstelling was het eerste uitstalraam van deze nieuwe kunstvorm.

In 1923, op initiatief van Marius Renard (1869-1948), voormalig burgemeester van Anderlecht (van 1939 tot 1946) werd de eerste Belgische Vereniging voor de Bescherming van Nijverheids- en Decoratieve Kunst opgericht.

Deze beweging bestond reeds lang voor 1925. Een sprekend bewijs hiervan is het werk van architect Jean-Baptiste Dewin (1873-1948) die in 1902 herenhuisen ontwierp in de «geometrische art-nouveaustijl». Hij was ongetwijfeld de voorloper van de art-decostijl, waarvan hij de grondslagen introduceerde met behulp van sobere decoratie en geometrische voorgevels, een herhalingspatroon in de motieven en kubistische volumes.

Art deco is soberder dan art nouveau maar integreert mooie maar bescheiden ornamenten, eenvoudige en geometrische vormen die de moderniteit benadrukken. Deze luxestijl richt zich vooral tot de elite die volop geniet van het ongedwongen en verwaande stadsleven.

Deze kunstvorm komt niet enkel tot zijn recht in de architectuur, maar ook in de decoratieve sierkunst van meubilair, voorwerpen, interieurdecoratie voor huizen en gebouwen opgetrokken in deze nieuwe bouwstijl.

Art deco is echter niet enkel een stijl, het is ook een levenswijze. Een stijl die de beproevingen van de Eerste Wereldoorlog achter zich wil laten en komaf wil maken met het verleden. Tijdgenoten streven naar een moderner, volmaakter en makkelijker leven. Hun levensstijl legt de nadruk op gezelligheid en plezier. De opkomst van nieuwe bouwmaterialen, zoals gewapend beton,

© C. Houde

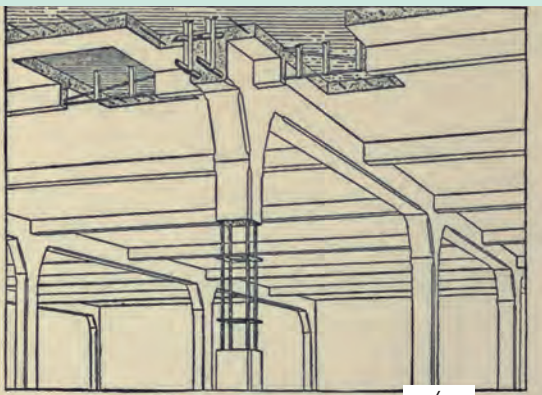
© C. Houde

zijn essentieel voor het welslagen van nieuwe ruimtes en architectuurprojecten. Gewapend, prefab- of voorgespannen beton wordt het bouw materiaal bij uitstek voor eengezinswoningen, een materiaal waarmee brede binnenruimtes en grote glaspartijen worden gecreëerd. Sociale woningen werden in die periode vaak ontworpen als tuinvijken. Dankzij beton werden ook deze huisvestingen goedkoop en in een snel tempo opgetrokken.

«Het Hennebiquesysteem is een van de eerste bouwtechnieken waarin op moderne wijze gewapend beton wordt gebruikt. Het systeem werd uitgevonden door François Hennebique (1842-1921), een Franse metser die gedurende een dertigtal jaren in België verbleef. Als werfleiter en ondernemer, opende hij zijn werkplaats langs de Ninoofsesteenweg. In 1878 neemt Hennebique in Brussel een patent op een vloer gemaakt met kogelvormige elementen in gewapend beton. Dit bouwsysteem gebruikt hij in 1893 in Parijs voor zijn eerste constructie in gewapend beton.»

In 1928 ontwikkelt de Franse ingenieur Eugène Freyssinet voor het eerst voorgespannen beton. Dankzij dit materiaal biedt beton een betere weerstand en durven architecten nieuwe en grotere uitdagingen aan.

Voorgespannen beton © Cité de l'architecture et du patrimoine

Eerste gebouw met voorgespannen beton door François Hennebique

Ook namaakstenen duiken voor het eerst op. Namaakstenen zijn een gekleurd of neutraal plamuursel, gemaakt met kalk, zand, water en kleurpigmenten, die natuursteen perfect nabootsen en waar voegsel worden opgevuld met grijze mortel. Deze namaakstenen zijn goedkoper dan witte of blauwe natuursteen en komen bovendien in allerlei vormen en maten.

Daarnaast wordt granito meer en meer gebruikt voor vloerafwerking. Dit materiaal wordt gemaakt met steenkorrels, gemengd met gekleurde cement. Soms worden ook marmorkorrels gemengd met cement, een mengsel dat nadien wordt gepolijst. Granito is uiterst geschikt voor mozaïekversieringen.

Marmoriteglas is een ander materiaal dat gebruikt wordt voor de versiering van voor-gevels. Door het walsen van dit ondoorzichtig glas bekomt men een marmereffect. Deze methode, ontwikkeld door de Belgische glasmeester Arthur Brancart, werd geproduceerd in de glasfabriek Fauquez in Waals-Brabant en kende onmiddellijk een wereldwijd succes.

Art deco maakt ook gebruik van siercement, gemaakt met afval van marmoriteglas. De brokstukken worden gemalen en gemengd

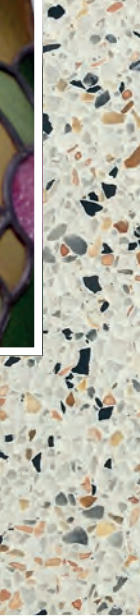

© C. Houdé

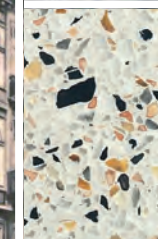
in een mix van plamuursel en cement. Het eindproduct wordt op de muren gespoten.

En tenslotte mozaïekglas, een materie die vaak gebruikt wordt voor gevel- of raamafwerkingen. Het is een soort glasmozaïek, gemaakt met grote brokstukken marmoriteglas gemengd met cement. Deze panelen zijn meestal zwart en worden vaak verwerkt met zwart of goudkleurig marmoriteglas.

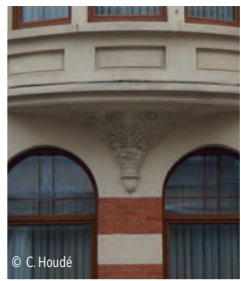
In de beginperiode werken art-decoarchitecten met talloze gevel- en deurversieringen. Bloemenmanden en bloemslingers – vooral met rozen en zonnebloemen – exotische fruit- en diersoorten verfraaien baaien, frontons, bovenlichten, smeedijzeren hekkens, enz. Een zinnebeeldig figuur treedt op de voorgrond, de «flapper-girl». In de jaren twintig is zij het symbool van de nieuwe generatie zelfbewuste vrouwen. Ze hadden iets uitdagends, brutaals en provocerends. Sociale normen werden vaak verloochend. Tegenover mannen hadden ze – voor die tijd althans – een ongezien geëmancipeerde houding. De benaming werd voor het eerst gebruikt in 1922 door de Franse schrijver Victor Margueritte (1866-1942) in zijn roman «La Garçonne». Ook geografische verschuivingen en snelheid worden nauwkeurig onder de loep genomen.

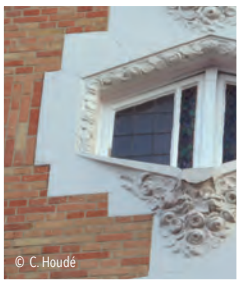
© C. Houdé

Stilaan dringt meetkunde zich op als ornament, in glasramen, in hekkens en in houtwerk. Het kubisme heeft een sterke invloed op de esthetische stroming van toen. Zo verdringen het modernisme en later het functionalisme op het einde van de jaren 1930 de art deco, een architecturale beweging die slechts vijftien gloriejaren heeft gekend, maar die zonder enige twijfel onuitwisbare sporen heeft nagelaten in alle Brusselse gemeenten.

© C. Houdé

© C. Houdé

© Annick DDB - Jordens

ENKELE MAKKELIJK HERKENBARE EIGENSCHAPPEN

- Hoeken worden systematisch afgerond of afgesneden.
- Schuiframen naar Engels model, met glasraam in het vaste gedeelte.
- Boogramen of gebogen erkers die uit de gevel steken om de eentonigheid te breken en de binnenruimte langs de straatkant te verlengen.
- Geometrische lantaarns verlichten beide kanten van de voordeur of portaal.
- Kenmerkend zijn de gekerfde stroken voor deuren en raamafwerkingen.
- Het contrast tussen de gebruikte materialen is groot : bakstenen, blauwe of witte natuursteen, namaaksteen, gelakte bakstenen, houten raamwerk geverfd in felle kleuren.
- Gevels worden opgesmukt met mooie deuren, glasramen, smeedijzer, bas-reliëfs, mozaïek, muurschilderingen, beeldhouwwerk en de terugkeer van een trapeziumvormig of driehoekig, versierd of vlak fronton.
- Bekende art-decomotieven zijn bloemen en fruit, in manden of slingers, spiralen en de populaire «Mackintoshroos», in allerlei combinaties.

© C. Houdé

© C. Houdé

Deze periode kan in drie belangrijke stromingen eenvoudig worden samengevat

- 1910-1923, architecten zijn op zoek naar een stijl die symbool staat voor architecturale vernieuwing. Zij vervangen de rondingen en weelderige ornamenten van de art nouveau door geometrische, eenvoudige lijnen en sobere gestileerde ornamenten.
- 1919-1931, de bloemenstijl (manden, slingers, glasramen, bas-reliëfs) zet zich door.
- 1923-1936, de stijl wordt strakker (hoekige gevels, geometrische glasramen) en schakelt stilaan over naar het modernisme.

INTRODUCTIE TOT HET MODERNISME EN FUNCTIONALISME

Samen met art deco ontwikkelt zich nog een andere bouwstijl : het **modernisme**.

In lijn met art deco, neigt het modernisme bewust naar een meer ideologische en progressieve beweging. De stijl promoot vooruitgang en gelijkheid als de nieuwe basisprincipes van de architectuur. Modernisme staat voor de democratisering van de architectuur, verbant het overvloedige en richt zich vooral op de hoofdfunctie van een huis of een gebouw. Het is een rationele vorm van architectuur, bestemd voor iedereen, met veel aandacht voor functionaliteit. Het is een sobere en zuivere architectuur, bestaande uit rationele plannen, eenvoudige geometrische vormen en duidelijk zichtbare betonnen draagskeletten.

Het modernisme is natuurlijk ook een voorloper in het gebruik van nieuwe materialen (cf. art deco) vooral met het oog op bezuinigingen. Dit laatste element is zeer waarschijnlijk de oorzaak van de problematische verloederings van hedendaagse gebouwen.

Indien het **functionalisme** een sprekend kenmerk is van de Belgische architectuur na de Tweede Wereldoorlog en beschouwd wordt als een soort verlenging van het modernisme, mogen we toch zeker niet vergeten dat het reeds deel uitmaakte van de ontwerpen van modernistische architecten die pleitten voor functionele (verdeling van binnenruimtes) vormaanpassingen (in de architectuur).

Bovendien past het modernisme ook het principe van functioneel meubilair toe, vooral gericht op het gebruik van het gebouw of het voorwerp en niet zozeer op de schoonheid ervan. Door zijn eenvoud wordt de woning of het meubel een massaproduct, goedkoper en dus toegankelijker, doch vrij onpersoonlijk. Het succes van deze architectuurstroming raakte snel opgebrand na de wereldtentoonstelling van 1958, maar is wel degelijk een voorloper van het hedendaags design.

2 belangrijke stromingen in Europa :

- Het praktische modernisme zoals hierboven omschreven (van 1920 tot 1940 en enkele exemplaren na 1945) : witte en vlakke gevels, platte daken, kubistische vormen.
- Het Streamline Design (1930-1950) : een esthetische architectuurstijl die zijn inspiratie vindt in de zeemacht (masten, patrijspoorten, ronde vormen, stalen relingen, boogvormige uitbouwsels, enz.).

Andere meer streekgebonden varianten werden opgetrokken in cottagestijl of in fermettestijl, zoals het huis van Maurice Carême, gelegen op het nr. 14 van de Nelly Melbalaan.

Jorezstraat (hoek met de Kliniekstraat), 21-23 – Architect Charles Gryson, 1935

Pand voor gemengd gebruik in streamlinestijl, zeer kenmerkend voor het rationeel modernisme uit de jaren 1930 : eenvoudige vormen, verwevenheid van verschillende volumes, gewapend betonskelet, bedekt met plamuursel, vensterregisters met smeedijzeren raamtraliën over de ganse lengte van het gebouw. Deze kruisvormige ijzeren elementen zijn niet enkel functioneel maar bieden een elegant uitzicht aan de voorgevel. De gevel is bedekt met plamuursel en overkoepeld met een hoekpergola. De hoek van het gebouw is afgerond. De werkplaats en de kantoren bevinden zich achteraan, verscholen achter de zichtbare verdiepingen langs de straatkant. Zij beschikken over een private inkom, ver weg van de inkom voor het woongedeelte. In dit gebouw werden beurtelings een drukkerij, een naaiatelier en een meubelzaak ondergebracht. Verschillende Anderlechtse verenigingen hebben samen het gebouw gekocht om er een sociaal restaurant en andere socioculturele projecten in onder te brengen.

Limbourglaan, 53 – Architect Maurice Aerts, 1928

Moderne eengezinswoning. Voorgevel versierd met een bas-reliëf dat een naakte vrouw met een jongenskapsel voorstelt. Aan haar voeten liggen tal van attributen zoals een schilderspalet, penselen en een hamer, die van haar een muze maken. De uitbreiding van de gevel achteraan het huis werd goedgekeurd in 2015.

Cf. Wandelroute De Meir.

Maar ook : Potaardenbergstraat, 309 – Architect en bouwjaar onbekend – Kubistische inspiratie
Voorstraat, 86 – Architect Victor Bourgeois, 1930 – Kubistische stijl
Edmond Rostandstraat, 59 – Architect Antoine Pompe, 1930.

ART DECO EN MODERNISME, EEN INSPIRATIEBRON VOOR TUINWIJKEN

De industrialisering en de belangrijke demografische ontwikkeling op het einde van de XIXe eeuw lagen aan de bron van een aantal initiatieven genomen door de Belgische staat om de sociale stabiliteit te vrijwaren door o.a. het bouwen van goedkope woningen voor minderbedeelden. Het begin van de Eerste Wereldoorlog drukte deze impuls meteen de kop in. Tijdens de oorlogsjaren werden meer dan honderd twintigduizend woningen in België vernield. Maar in 1919 begon deze beweging aan een nieuwe opmars dankzij de oprichting van de Nationale Maatschappij voor Goedkope Woningen en Woonvertrekken. In 1920 is de conferentie voor goedkope woningen voorstander van een snelle uitbouw van tuinwijken. De plannen voor deze tuinwijken baseren zich op de theorie (1902) van Ebenezer Howard (1850-1928) en het gebruik van nieuwe technieken en materialen. Een sprekend voorbeeld is de tuinwijk Het Rad.

De sociale woning als maatschappelijk emancipatiewapen kent een groot succes tijdens het interbellum. Deze goedkope huisvesting is vaak de voorloper van bouwwerken waarbij nieuwe bouwtechnieken en innoverend materiaal worden gebruikt. Bezuinigingen zijn te danken aan groepswoningen gebouwd volgens een uniek plan. Beide elementen bevorderen schaalvoordelen en verhogen de snelle beschikbaarheid van nieuwe huisvesting.

Onze gemeente telt verschillende tuinwijken maar de twee zeer iconische Anderlechtse tuinwijken van Het Rad en Moortebek zijn prachtige voorbeelden van het stedenbouwkundig en architecturaal concept, ontworpen in een meer voorstedelijke stijl, midden in de groene rand rond Brussel. De eerste inwoners waren afkomstig van arme arbeidersbuurten van Brussel centrum en van de Marollen, verjaagd door de overkoepeling van de Zenne, de bouw van het Justitiepaleis, de Noord-Zuidverbinding en omringende invalswegen.

De term «tuinwijk» komt helemaal tot zijn recht dankzij het evenwicht tussen de gebouwen en de natuur, de twee voornaamste aandachtspunten van de planologen en architecten uit die periode. Private tuinen en brede stadsparken, doorkruist door boomrijke straten, maken van deze dichtbevolkte wijken luchtige en groene stadsbuurten.

Later zullen de ontwerpen van Le Corbusier (1887-1965) en zijn volgelingen de stedenbouw en de huisvesting grondig hertekenen. In de helft van de XXe eeuw verschijnen de eerste bouwtorens, meestal opgetrokken op grote percelen in de randgemeenten rond Brussel. Doelstelling is in de hoogte te bouwen om zoveel mogelijk de natuur te vrijwaren. Palen worden gebruikt om een groen perspectief tussen de gebouwen te creëren, een prachtige harmonie tussen architectuur en natuur. Planologen en architecten herzien de ruimte en de levensstijl. Grote ruimtes zijn bestemd voor ontspanning en recreatie. Deze nieuwe aanpak, samen met het concept van het Park System, werd aangewend voor de aanleg van de Vijverswijk in Anderlecht. Een geslaagde woonbuurt met prachtige bouwtorens. Zoals onder meer de bouwtoeren van architect Jacques Cuisinier (1915-2000) gebouwd in de vorm van een boemerang, gelegen langs de Frans Hals-

square. Parken en vijvers vormen een mooi geheel dat doorloopt tot Neerpede, de semi-landelijke streek van Anderlecht.

Het Rad

De buurt van het Rad (18 ha) strekt zich zuidwaarts tot aan de Hoorickxstraat en de Lijsterstraat, westwaarts tot aan de Bergensesteenweg, noordwaarts tot aan de Waxweilerlaan en de Wolvenstraat en oostwaarts tot aan de Duivenmelkersstraat. De buurt geniet niet van een specifieke bescherming.

De inplanting van de tuinwijk Het Rad, midden in de voormalige bedrijfszone vlakbij het kanaal Brussel-Charleroi en de sluis nr. 10, is vrij uniek. In het begin van de 18de eeuw zou in dit gehucht een rad hebben gestaan, foltertuig waaraan de buurt haar naam te danken heeft.

De kroeg «Het Rad», beter bekend als «In het Radherberg : J. Dedeken Clément. », gelegen op de hoek van de Bergensesteenweg met de Lenniksebaan is terug te vinden op een kaart uit 1853, met een tekening van een rad op het uithangbord. De herberg werd in 1966 afgebroken om plaats te maken voor een tankstation.

Moortebeek

Deze aangename tuinwijk past volledig in het kader van het ideaalbeeld dat hoog in het vaandel werd gedragen door de Nationale Maatschappij voor Goedkope Woningen. Het doel van deze vereniging bestond erin alle werklieden te voorzien van (voor die tijd) comfortabele woningen in een gezonde, open en groene omgeving. In tegenstelling tot Het Rad, straalt deze tuinwijk een gezellige en unieke sfeer uit. De wijk telt ongeveer 354 woningen gespreid over een twintigtal hectaren. Een geleide wandeling leert ons echter dat deze wijk ver van eentonig is. Zeven verschillende architecten hebben elk hun stempel gedrukt op hun eigen huizengroep met verrassende variaties tot gevolg.

In 1995 koos de Belgische cineast Jaco Van Dormael deze aantrekkelijke tuinwijk als decor voor zijn langspeelfilm «Le Huitième Jour».

De bouw van deze tuinwijk kwam er op initiatief van een handvol activisten, voormalige krijgsgevangenen uit de Eerste Wereldoorlog. Na hun terugkeer naar het thuisfront besloten zij samen een bouwmaatschappij voor sociale woningen op te richten, die beantwoordde aan het gemeenschappelijk ideaal dat ze gedurende hun gevangenschap hadden ervaren.

Zij werden allen geconfronteerd met hetzelfde probleem: een woning vinden in een moeilijke economische context.

Het verschil tussen een gemeentelijke huisvestingsmaatschappij, zoals Het Rad, en een huurdersvereniging, zoals Moortebeek, ligt vooral in het feit dat een vereniging niet enkel huurders telt maar ook uit vennoten, namelijk huurdersvennoten met elk een eigen kapitaalbijdrage. Zo werden zij niet enkel mede-eigenaars van de ganse tuinwijk en maar ook huurders van hun woning. In 1921 werd de eerste huurdersvereniging opgericht onder de benaming «De Gemeenschappelijke Haarden», voorbeeld dat snel gevolgd werd door twee andere verenigingen.

Voor 1921 bestond deze vlakte uit akkers en weiden. De wijk werd genoemd naar de plaatsnaam «Moortebeke» wat zoveel betekent als «modderige beek».

Het algemeen plan van de tuinwijk werd getekend door architect en stedenbouwkundige Jean-François Hoebe (1896-1968). Dit plan moest beantwoorden aan strenge voorwaarden, zoals het behoud van natuurlijk reliëf en zonneschijn. Andere verplichtingen waren de aanleg van een gemeenschappelijke infrastructuur en een winkelcentrum met tal van handelszaken, een medisch centrum, een feestzaal en een vergaderzaal voor de raad van bestuur.

Goede lucht

Deze tuinwijk ligt in het landelijke gedeelte van Anderlecht, langs de Pedevallei. Haar naam, samen met de straatnamen, zijn toonbeelden van «gezondheid, geluk, geestdrift». De wijk telt eengezinswoningen met twee, drie of vier gevels en voortuinen. Dit project werd in drie fases gerealiseerd.

In 1923 werden tweehonderd en acht eengezinswoningen gebouwd, in dezelfde stijl en met dezelfde materialen als de woningen van Het Rad.

In 1930 werden nog honderdvijftig huizen bijgebouwd en het geheel werd in 1953 afgewerkt met de komst van drieëndertig bijkomende woningen. Al bij al is de woningstijl vrij eenvoudig.

Net zoals Het Rad, maakt de wijk deel uit van de gemeentelijke huisvestingsmaatschappij «De Anderlechtse Haard».

© C. Houdé

© C. Houdé

© C. Houdé

14

ART DECO, EEN ANDERE KIJK OP SCHOLEN

Kuregem:

De Zadelmakerschool (Instituut voor Sociale Promotie van de Federatie Wallonië-Brussel) en de Hoefmederijsschool (Centrum voor volwassenenonderwijs) – Léon Delcroixstraat, 28 – Architect A.-J. Storrer, 1931.

Gebouw met een verdieping, opgetrokken in 1931, gevel met afwisselend bakstenen en kleine granietstenen, met brede rechthoekige baaier. Boven de voordeur, een hoeksteen in blauwe steen in de vorm van drie hoefijzers. Het hout van de oorspronkelijke voordeuren werd rood geschilderd, de hekkens zijn versierd met smeedijzeren hoefijzers. Twee beelden, een voorstelling van een aambeeld met werktuigen en van de smidse, herinneren aan de symbolen van deze mooie ambacht. Het geheel omvat een conciërgewoning, studielokalen en werkplaatsen, gebouwd rond een binnenkoer.

Voorzienigheidschool – Habermanstraat, 27 – 1930

Pand voor gemend gebruik (huisvesting en handel), oorspronkelijk gebouwd voor de Drukkerij Goosens. In 1976 stonden al deze panden leeg. Vandaag huisvest dit gebouw een hogeschool, namelijk de Voorzienigheidschool. Het gebouw en de muren bleven in perfecte staat bewaard, maar een grondige renovatie en modernisering van het geheel was nodig voor de nieuwe bestemming van het pand

Het Rad:

School Het Rad P21 – School Het Kleine Rad M7 – Van Winghenstraat, 1 / Guillaume Melckmanslaan, 18B – 1936, onroerend en roerend erfgoed sinds 2008..

Ontwerp van architect Henri Wildenblanc, tevens directeur van de gemeentelijke eigendommen van Anderlecht. De architect werd onderscheiden met de Leopoldsorte voor de aanleg van een openbaar badhuis in het gebouw (momenteel verwaarloosd).

Cf. Wandelroute Het Rad.

© C. Houdé

COOVI:

Centrum voor Onderricht en Opzoeken der Voedings- en chemische Industrie.

De provincie Brabant koos de architecten Antoine Courtens (1899-1969), André (1914-1988) en Jean (1920-2012) Polak voor de realisatie van dit groot opleidingscentrum voor technisch en beroepsonderwijs. Het gaat om een zeer ambitieuze en volledige onderwijsinrichting uitgerust met klaslokalen, een internaat, laboratoria, een hotelschool, feestzalen (auditorium Jacques Brel), winkels, kantoren, woningen, sportzalen, een zwembad en andere inrichtingen bestemd voor de progressieve opleiding van de jeugd.

De bouwwerken werden gestart in 1949 en afgewerkt in 1960.

© Annick DDB - Jordens

Tussen de functionele herinneringen en de art-decostijl, zoals de rechthoekige klokken-toren waar de cijfers vervangen werden door de letters CERIA – Coovi, en de moderne tendensen, zoals de originele vloerstenen, nam de afwerking van dit bouwwerk – ontworpen tussen 1936 en 1939 – 24 jaar in beslag. Het vervult tot op heden nog steeds zijn hoofdbestemming.

© C. Houdé

© C. Houdé

© R. Verbelen

15

ART DECO EN MODERNISME, VOOR KERK EN RELIGIE

Sint-Vincentius (1936-1937), architect Jos Smolderen (1889-1973) – renovatie in 1986 door architect Lamonte – Ninoofsesteenweg, 367-371.
Cf. Wandelroute Scheut.

Onze-Lieve-Vrouw van het Heilig Hart (1935) en zijn pastorie, architect onbekend – Norbert Gillelaan, 65, 67, 69.
Cf. Wandelroute Scheut.

Sint-Jozef aan Het Rad (1938-1939) – Architect Van Hove – Radplein
Cf. Wandelroute Het Rad.

Synagoge van Anderlecht (1928-1933) – hoek van de Kliniekstraat en de Hoedstraat – Architect Joseph De Lange (1883-1948)
Cf. Wandelroute Kuregem.

Voor het eerst overwogen in 1922 en rekening houdend met de grote toestroom van Joden in Anderlecht, werd de eerste steen van dit gebedsoord voor meer dan 300 gelovigen gelegd in 1928. De architect beschikte over een oppervlakte van 550 m². Na het voorleggen van een eerste vrij sober en geometrisch project in art-nouveaustijl, met tal van Joodse kenmerken, ontwierp De Lange een tweede, meer functioneel project zonder identiteitsymbolen in art-decostijl. Niettemin is de gevel versierd met prachtige kleurrijke schilderijen en een merkwaardig glasraam over de ganse hoogte van de gewelfuk boven het portaal. Dit gebedshuis huisvest ook een «Beth Din» (een Joods arbitragehof) en een «Beth Midrash» (een studie- en gebedsruimte).

ART DECO EN MODERNISME, DE BOUWSTIJL VAN DE INDUSTRIËLE REVOLUTIE

Vanaf 1925-1930 kent de art-decostijl een bloeiende opkomst, een vaste waarde in de industriële sector die resoluut gaat voor een modern imago. Hierna enkele voorbeelden.

Kuregem

De Grote Atlas Brouwerijen (1924-1926), art deco stijl – Vrij-Onderzoekstraat, 13 – onroerend erfgoed sinds 2001 – Architect H. Installé.

Sinds 1912 beter bekend onder de benaming «Brouwerij Sint-Guido», grenst het hoofdgebouw aan de Vrij-Onderzoekstraat. Het telt nog steeds vijf identieke bas-reliëfs in de vorm van het wapenschild van Sint-Guido, met bovenlichten aan de voordeur en de vier ramen tussen de eerste en de tweede verdieping. De ramen van de tweede verdieping zijn versierd met cirkelvormige bovenlichten waarin de letters «BSTG» gegraveerd werden in een ketel omringd door hopscheuten en brouwmateriaal. Toen heette de buurt «Op-Kuregem». Hier werden tal van brouwerijen en fabrieken gebouwd, zoals flessenproducenten of fabrikanten van brouwmateriaal.

De fusie tussen brouwerij Sint-Guido en brouwerij Kleine Molen vond plaats in 1925.

Een nieuwe merknaam dringt zich op en de site wordt omgedoopt tot «De Grote Atlas Brouwerijen», zeer herkenbaar dankzij de voorgevel in witte bakstenen van het nieuwe gebouw dat werd opgetrokken naast de bestaande brouwerij in de Vrij-Onderzoekstraat.

In 1926 wordt de brouwtoren van 30 meter hoog in zuivere art-decostijl gebouwd, een stille getuige van de structurele geometrie en de meerhoogte van het centraal fronton met de naam van de brouwerij. Deze toren is een schitterend voorbeeld van een ingenieuze bouwtechniek die aanleunt bij een nieuwe «stapsgewijze» brouwmethode in zeven fasen, net zoals het aantal verdiepingen van de brouwtoren. Het is ware overstap van ambachtelijk brouwen naar industrieel brouwen. De belangrijkste bieren die toen gebrouwen werden zijn de «Mill's Stout», de «Export Atlas» en de «Prisma Pils». In 1952 verhuizen de activiteiten van de brouwerij naar brouwerij Haecht waar deze bieren nog gebrouwen worden tot 1980. Het gebouw van brouwerij Atlas werd toen nog gebruikt als opslagplaats.

Het gebouw werd nadien verkocht aan een vzw. De koperen ketels zijn verdwenen en lieten gapende wonden in de oude brouwtoren. Deuren, ramen en andere werktuigen werden afgebroken. De ruimte wordt af en toe ter beschikking gesteld van kunstenaars en allerlei festiviteiten. De andere gebouwen worden bezet door de vzw die ze af en toe op aanvraag openstelt voor het grote publiek. Dit architecturaal bouwwerk, een stille getuige van de laatste technische uitvindingen uit die tijd, maakt deel uit van het erfgoed sinds 2001.

Pepibru NV - 1923 - Barastraat 173, 175, 177 - Opdrachtgever Charles Danckaert. Architect onbekend. Renovatie 2005-2009 door twee architectenbureaus Modulo Architects en JSH & Partners.

Voormalige fabriek Danckaert, de grootste bouwer ter wereld van gereedschap voor houtwerk. Een 97 meter lange voorgevel, 9.400 m² grondoppervlakte en 14.300 m² werkoppervlakte voor machinekamers, productiehallen, opslagruimte en kantoren. Rond 1950 werkten in deze fabriek ongeveer 600 mensen. Het bedrijf, dat waarschijnlijk op het eind van de 19de eeuw werd opgericht, legde de boeken neer in 1983. Het gebouw werd in 1985 aangekocht door de firma Barama en gebruikt als opslagruimte voor de toneelsets van de Koninklijke

Muntschouwburg. In 2000 verbouwt de firma Home Shopping Europe het geheel om tot een groot teleshoppingcomplex, met televisiestudio's, opslagplaatsen en open kantoorruimtes. Enkele jaren later wordt het gebouw overgenomen door het Brussels Hoofdstedelijk Gewest voor de vestiging van de nv Pepibru, een bedrijfscentrum voor audiovisuele sectoren en creatieve beroepen. Het gelijkvloers biedt onderdak aan « The Egg » (Centrum voor de organisatie van conferenties en vergaderingen in Brussel).

Met een gelijkvloers, twee verdiepingen en een plat dak is het gebouw zeer functioneel. De gevel wordt gevormd door een opeenvolging van grote symmetrische glaspartijen. Dankzij een skelet in gewapend beton, beslaan deze ramen de grootste oppervlakte van de gevel en beperken als dusdanig de draagmuren tot eenvoudige stroken. Rode bakstenen en blauwe steen maken het geheel af.

**Oude Belgische Compagnie Goliath - Architect G. Gollin, 1923
Hoek van de Barastraat 172, 174, 176 en de Charles Parentéstraat, 1 - Veeartsenstraat, 74 tot 82. Fabrik van pneumatische apparatuur**

Groot industriegebouw met een plat dak, een grote binnenkoer en drie gevels die uitgeven op drie verschillende straten. Bakstenen, blauwe of witte stenen en betonbepleistering geven een zeer bijzonder karakter aan deze gevels. Dankzij onopvallende boogramen, houten omlijstingen en de geringe hoogte van de verdiepingen (gelijkvloers met een of twee verdiepingen) past deze fabriek perfect in de stadsstructuur. Meerdere ingangen doen eerder denken aan verschillende rijhuizen.

Zeker niet te missen : driehoekige of trapeziumvormige gevelspitsen, versierd met witte lijnen, ruitvormige lijnen in baksteen,

een breed fronton langs de Veeartsenstraat waarop vaag, onder een witte verflaag, de oorspronkelijke benaming « Compagnie Belge Goliath » prijkt.

BVBA Werkhuisen Antoine - Charles Parentéstraat, 30 tot 38 - Architect onbekend, 1910

Groot industrieel gebouw met woningbouw. Het hoofdgebouw ligt aan de straatkant, de werkhuisen liggen achteraan.

Tot in 1970 werden hier de werkplaatsen van de bvba Antoine ondergebracht, van houtverwerking tot materiaal voor blokbreukwinning. 1992 : zakencijfer van 376 miljoen Belgische frank en 60 werknemers.

Na een onteigening met minnelijke schikking in de jaren 1990 als gevolg van het bijzonder bestemmingsplan Bara 2, beslist Pierre Antoine, gedelegeerd bestuurder, in 1994 het bedrijf te verhuizen naar de Humaniteitslaan.

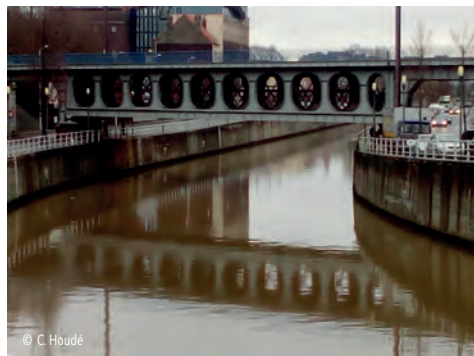
Oude sigarettenfabriek Saint-Michel – Lambert
Crickxstraat, 28 – (1912-1925) (Werkhuizen Gosset) –
Architect J. Ghobert

Cf. Wandelroute Kuregem Triangel

Spoorwegbrug van Anderlecht – Fernand Demetskaai
(1932).

Metalen kunstwerk erkend door de Gewestelijke Overheidsdienst Brussel (GOB) als technisch bouwwerk van historisch belang (maakt tot op heden nog geen deel uit van het onroerend erfgoed)..

Aa

Werkhuizen Gebroeders d'Aoust – oorspronkelijk
gebouw : 1850 – Uitbreidingen in 1914 en later van
1931 tot 1948 – Aakaai, 1 tot 6 – Bollinckxstraat, 20-22 :
1935.

Opgericht in 1829 door de Brusselse ondernemers Willems en De Keyser, in 1866 omgedoopt tot «Belgische Wolfabriek», waar wollen dekens werden geweven.

1887 : overname van de site door de Werkhuizen Gebroeders d'Aoust.

1914 : uitbreiding van de spinnerij

1916 : uitbreiding met een bijkomende overspanning op de gelijkvloers en verhoging met een verdieping voor de spinnerij. Gevel in baksteen. Sheddak (1 op 2 zadeldaken met glaswanden). Binnenkant : gietijzeren zuilen en metalen gebinten.

1925 : de fabriek telt 1.250 werknemers

1931 : bouw van een magazijn langs de straatkant

1935 : Architect De Ridder – art-decostijl – Bollinckxstraat, 20-22

Constructie van een kantoorgebouw op de hoek van de Bollinckxstraat en de Vaartdijk (18, Bollinckxstraat). Gebouw in zichtbare bakstenen.

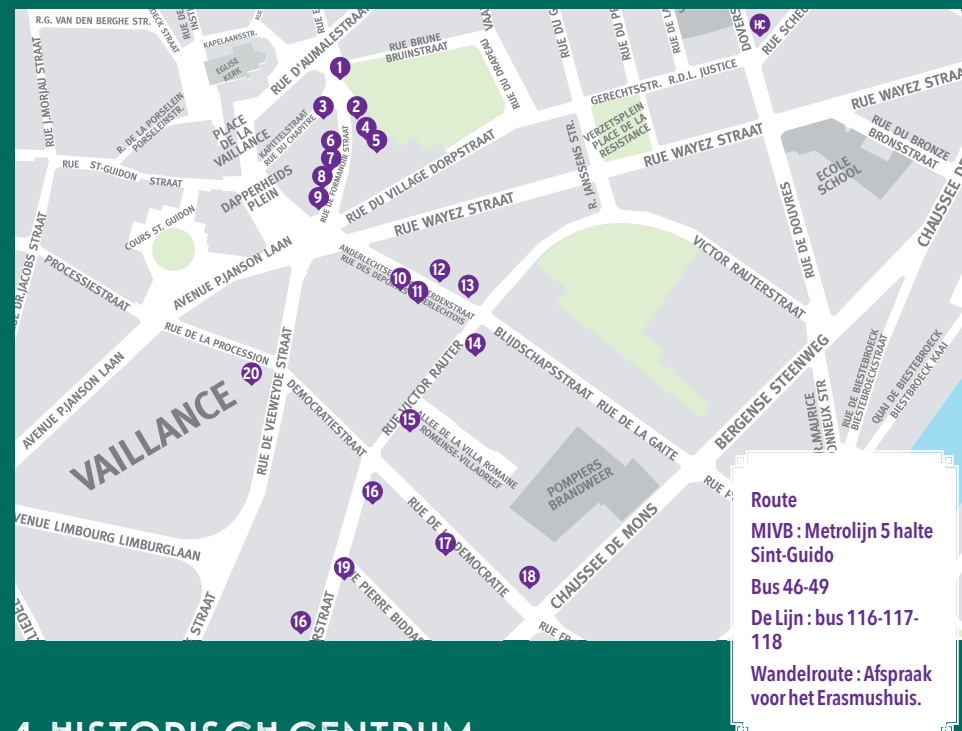
1948 : Constructie van het «sociaal gebouw» langs de Vaartdijk.

1967 : Overname door de groep DAFICA, vereffening in 1984.

In deze gebouwen werden enkele scènes uit de film «La Potiche» van François Ozon gedraaid, met Catherine Deneuve, Gérard Depardieu, Fabrice Luchini en Karin Viard.

ZES ART-DECOWANDELROUTES IN ANDERLECHT

1. HISTORISCH CENTRUM

In de loop van de 11de eeuw breidde het historisch centrum van Anderlecht zich stilaan uit rond de kapittelkerk Sint-Pieter-en-Guido. In de tweede helft van de 14de eeuw besloot het bemiddeld kapittel van Anderlecht de bestaande Romaanse kerk te vervangen door een indrukwekkend gotisch bouwwerk. De Romaanse grondvesten zoals de crypte en sommige muren zijn bewaard gebleven. De kanunniken woonden toen rond de kerk in wat vandaag bekend staat als het Erasmushuis, de woning waar de humanist verbleef in 1521.

Met de aanleg van rechtstreekse verbindingen met de grootstad op het einde van de 19de eeuw, namelijk de Wayezstraat en de d'Aumalestraat, krijgt de buurt meteen een nieuwe impuls. In 1890 beslist de minister van Spoorwegen Jules Vandenpeereboom (1843-1917) om het kapittelhuis uit de 16de eeuw te laten slopen om plaats te maken voor een bijzonder 16de eeuws patriciërshuis. De begraafplaats rond de kapittelkerk werd verwijderd, oude huizen afgebroken, straten verbreed. In 1921 wordt het Plein omgedoopt tot het «Dapperheidsplein». De uitbreiding van de buurt in het begin van de 20ste eeuw ziet een opmars van de art-decostijl.

De huizen van de Kapittelstraat en de De Formanoirstraat werden pas gebouwd in de jaren 1920 en vormen een merkwaardig art-deco geheel in het centrum van Anderlecht. Hoewel hun profiel en de overvloed aan gebruikte materialen perfect integreren in de historische stijl van de buurt, is deze trend toch resoluut verschillend. Het is een streven naar strakke en eenvoudige vormen, het doorbreken van grote oppervlaktes met boogramen, deuren en ramen met panelen, holtes en uitsteekels. Het kleine erfgoed is uitermate verzorgd : smeedijzeren relingen met geometrische bloemmotieven, friezen en bas-reliëfs, houten ramen, gebruik van gebogen glaspartijen voor uitstralamen.

1 Kapittelstraat, 26 – De Formanoirstraat, 28 – d'Aumalestraat, 19A-B-C – Architect : Victor Servranckx, 1925

(Handtekening op de fundering in blauwe steen aan de ingang van het nr. 26 van de Kapittelstraat). Het meest verrassend en atypisch gebouw van dit geheel werd ontworpen in 1925 door architect en abstract kunstschilder Victor Servranckx (1887-1965). Servranckx was de pionier van de abstracte kunst in België en genoot vooral bekendheid als kunstschilder.

Tijdens zijn studiejaren aan de Academie voor Schone Kunsten van Brussel, raakte hij in 1921 bevriend met René Magritte en kiest hij resoluut voor een geometrische stijl. Pas in 1925 beslist hij om zich meer toe te leggen op de architectuur, op binnenhuisarchitectuur en toegepaste kunsten.

De meergezinswoning integreert twee straathoeken. De bakstenen gevels zijn versierd met afgeronde en vlakke stroken van verschillende hoogtes. Koepelvormige boogramen zijn prominent aanwezig op alle hoeken. Zij vormen onderling de scharnieren van de verschillende gevelpanden.

Horizontale lijnen worden benadrukt door de opstelling van de ramen, door de luifel in betonpleister die de handelszaken overdekt, door de terrassen met buisvormige relingen en door de platte daken. De verticale elementen van het geheel zijn vooral zichtbaar door een opeenstapeling van boogramen, hoektorens in verticale gele bakstenen (staande stenen) en merkwaardige schouwen die herinneren aan passagiersschepen.

 het pastelkleurig glasraam van het bovenlicht aan de voordeur van het nr. 26.

2 De Formanoirstraat, 29 – Architect : Victor Servranckx, 1936

Op dit adres staat een ander bouwwerk dat een tiental jaren eerder ontworpen werd door Servranckx. Minder gewaagd, doch een mooi voorbeeld van evenwicht en symmetrie verdeeld over de drie gevels. Niet te missen : de zijingang met een verzonken voordeur. Later werd voor de handelszaak een ingang voorzien langs de straatkant.

De meeste andere kleine gebouwen en herenhuizen langs de De Formanoirstraat werden ontworpen door architect Ernest Clerckx (handtekening op de fundering in blauwe steen van de gebouwen 32-34, 23, 28, 19, 30). De herenhuizen net als de meergezinswoningen, met handelszaken op de gelijkvloers, zijn vrij kenmerkend voor de stadsstructuur en meteen ook stille getuigen van het residentieel karakter en het handelspotentieel van deze straat, gelegen vlakbij het centrum. Clerckx heeft getracht aan elk project een eigenheid toe te kennen om de eentonigheid van de straat te breken.

3 De Formanoirstraat, 32-34 (hoek met de Kapittelstraat) – Architect : Ernest Clerckx, 1931

(Handtekening op de fundering in blauwe steen, vlak boven schoenschapper).

Deze indrukwekkende driegevel is ontegensprekelijk de antithese van zijn overbuur ontworpen door Victor Servranckx. De mooie verdeling van de gewelfjucken, de hoge ramen, de versierde parementen, de dempingen ter hoogte van het dak zorgen voor een verticale grootheid. De ruimtes met weinig reliëf zijn vrij eenvoudig, met uitzondering van de boogramen op de eerste verdieping die als onderbouw fungeren voor de balkons van de tweede verdieping. Er werd veel aandacht geschonken aan het fronton midden in de kroonlijst. Dit essentieel element uit de art-nouveaustijl, maakt een spetterende comeback in de art-decoperiode, echter met strakkere geometrische vormen. De dalbogen van de centrale gewelfjuk worden gelijkmatig onderbroken door driehoekige ramen.

4 De Formanoirstraat, 23 – Architect : Ernest Clerckx, 1936

Voormalige werkhuizen J. Opdebeeck – Houtbewerkingfabriek, opgericht in 1898. Hier vindt men dezelfde kenmerken terug als bij de nummers 32-34. Gebouw met een centrale inkom en handelszaken op de gelijkvloers. De wat verscholen voordeur biedt toegang tot de woongedeeltes. Opvallend zijn de zeshoekige uitsnijdingen in het metselwerk. De gevel wordt verdeeld door drie gewelfjucken : een centrale gewelfjuk met dalbogen en twee zijgewelfjucken met topbogen. Zij vormen twee trapeziumvormige boogramen, waarvan de versiering van de stenen omlijsting lijken op de zuilen van de beeldhouwer Brancusi : een opeenstapeling van volumes vervaardigd uit parallellogrammen. Zij fungeren als onderbouw voor de twee balkons met smeedijzeren relingen ter hoogte van de derde verdieping. De balkonramen openen elk in trapeziumvormig dakramen die bovenaan de gevel reiken tot aan de kroonlijst. Mooie verdeling van de handelsruimtes. Enkel het gebrek aan onderhoud van de gevel is betreurenswaardig.

5 De Formanoirstraat, 25 - Architect en bouwjaar onbekend

Zorgvuldige renovatie, behoud van klein erfgoed, zoals de schoenschraper.

6 De Formanoirstraat, 28 - Architect : Ernest Clerckx, 1927

Blikvanger hier is het prachtige smeedijzer van de halfronde deur, omringd door een reeks uitsteeksels, met in het midden een hoeksteen in witte namaaksteen. Dit materiaal wordt ook gebruikt voor de gevelstroken die in schril contrast staan met de parementen in baksteen. De motieven van de balkonreling op de tweede verdieping en aan de deur vertalen zich in allerlei spiraalvormen, een siermotief bij uitstek in de art-decostijl, naast rozen en een harp. Op het gelijkvloers, een rechthoekig raam met dezelfde uitsteeksels en een vergrote hoeksteen.

7 De Formanoirstraat, 30 - Architect : Ernest Clerckx, bouwjaar onbekend

Mooie gevel in baksteen met stroken in witte steen en twee boogramen, waarvan de omlijstingen versierd zijn met geometrische motieven identiek aan de nummers 32-34 en 18..

8 De Formanoirstraat, 18 - Architect : Octave Van Roye, 1926

Karaktervolle gevel, met bakstenen en stroken in witte namaaksteen met opvallende kubistische reliëfs. Viersymmetrische, driehoekige en ver vooruitspringende boogramen afgebakend met dezelfde verticale geometrische stroken, die zich hier perfect integreren in een zeer evenwichtig geheel. Driehoekig en centraal fronton met een zeshoekige oculus en prachtige glasramen. De ramen zijn in het rood geveerd, waarschijnlijk hun oorspronkelijke kleur. Verwaarloosd gelijkvloers.

9 De Formanoirstraat, 14 - Architect : A. Leysen, 1926

Mooie eengezinswoning die de aandacht trekt met haar prachtige glasramen en haar voorgevel in lichtgele bakstenen okertinten. De handtekening van de architect staat rechts op de fundering in blauwe steen en die van de ondernemer Ch. Mombaerts uiterst rechts. De voordeur is overkoepeld met een lichtbaai voorzien van een houten omlijsting en versierd met gestileerde bloemen verwerkt in prachtige glasramen. Hetzelfde motief is terug te vinden in de omlijsting rond het trapeziumvormig boograam. De woning beschikt over een halve verdieping (een tussenverdieping), een eigenaardigheid voor de plaatsing van de ramen op elke verdieping. De overkoepeling van het trapeziumvormige raam met een afgeronde luifel fungeert op een originele manier als onderbouw voor het boograam van de eerste verdieping. Halfcirkelvormige ramen op de tweede verdieping, overkoepeld door een prachtig uitgesneden fronton, die in sterk contrast staan met de strakke vormen van de gewelfjuk aan de inkom. Spiraalmotieven zijn verwerkt in het smeedijzer..

➡ *De Wayezstraat oversteken, richting de Anderlechtse Weggevoerdenstraat.*

👁 *Wayezstraat 179 en 177, twee prachtige herenhuizen met alle kenmerken van de art deco stijl: bloemenkransen met gestileerde rozen in bas-reliëf, boogramen, prachtig smeedijzer.*

10 Anderlechtse Weggevoerdenstraat, 15A - Architect : Sylvain De Praetere, bouwjaar onbekend

(Handtekening rechts op de fundering in blauwe steen). Deze Anderlechtse architect ontwierp talrijke woningen in de gemeente. Op dit nummer bevindt zich een zeer functioneel en sober gebouw met twee verdiepingen opgetrokken in gele bakstenen. De fundering in blauwe steen heeft een afgeronde terugslag langs het raam (boograam). De verzonken deur is versierd met ruitvormig smeedijzer, waarvan het motief terug te vinden is in de bruine en beige vloerstenen. Het boograam verbindt de vlakke buitengevel met de binnenportaal.

De zuilen rechts van de inkom zijn versierd met bruine keramiektegels die men ook terugvindt als sierelementen op de verdieping in een meer structurele vorm (betonnen draagzuilen). In het centrale gedeelte van de gevel, waarvan het horizontaal karakter sterk wordt benadrukt, zijn twee boogramen verwerkt, omringd door grote baaien, met overdekte balkons aan beide kanten.

👁 *de bakstenen vormen allerlei sierelementen.*

11 Anderlechtse Weggevoerdenstraat, 17 - Architect : L. De Decker, 1911

(Handtekening en bouwjaar). Zeer mooie driegevel in een eclectische stijl, een mix van schone kunsten, met elementen uit de klassieke Franse stijlen van de 17de en 18de eeuw en uit de art-nouveaustijl. Gevel in gereconstrueerde steen (namaak natuurstenen gemaakt uit blokken gebonden cement). Fundering in blauwe steen met kelderramen. Prachtige voordeur overkoepeld door een spitsboog met ter hoogte van de fundering met mooie ronde inkepingen en krullen. De voordeur is voorzien van een bovenlicht met een prachtig glasraam dat een gestileerde pauw uitbeeldt (niet beschermd door een buitenraam). De glasramen aan beide kanten van de deur halen hun inspiratie dan weer uit de geometrische art-nouveaustijl : lange twijgen overkoepeld door cirkels. Prachtige smeedijzeren hekkens beschermd door een buitenraam dat echter een onaangename reflectie veroorzaakt. De gevel is vrij klassiek met weinig reliëf en de ramen in de vlakke gevel zijn overkoepeld met een spitsboog op het gelijkvloers, met een hengselmand op de eerste verdieping en met een halve cirkel rond het raam boven de voordeur. Houten omlijstingen.

Twee kleine vensters beschermd door hekkens links van de voordeur zijn van elkaar gescheiden door verticale kartelzuilen. De linkse gewelfjuk valt op door zijn strakheid, vergeleken met de rondingen in de rechtse gewelfjukken. De woning beschikt ook over een zijingang, uitgerust met een hekken en omringd door twee bakstenen muren.

12 Anderlechtse Weggevoerdenstraat, 26 - Architect : Sylvain De Praetere, bouwjaar onbekend

Net als een visitekaartje staan de naam en het beroep van de opdrachtgever op de voorgevel van deze mooie woning : «C. Vande Capelle. Sculpture : décoration - mobilier d'Art». Prachtige kleurschakeringen dankzij het gebruik van allerlei materialen : blauwe steen, witte steen (zeer waarschijnlijk gereconstitueerd) en bakstenen. Zeer verzorgd eiken houtwerk, de voordeur lijkt wel een meubelstuk, met in het midden een glasraam waarvan het loodwerk een gestileerde bloemenkorf voorstelt. Houten bovenlicht. Rechts een schuifraam dat in een verticale groef opent (Engels raam). Deuren en ramen zijn versierd met een hengselmand. Op de eerste verdieping een mooi boograam, gevormd door bogen en tegenbogen op een steunblok. Dit boograam is tevens de onderbouw van het balkon op de tweede verdieping. De bovenzijde is afgewerkt met een driehoekig frontaal versierd met een vooruitspringende zuil waarop de beroepssymbolen van de opdrachtgever staan uitgebeeld : een schaar en een hamer voor de beeldhouwer, een palet en penselen voor de kunstschilder.

13 Anderlechtse Weggevoerdenstraat, 34 - Architect : Sylvain De Praetere, 1931

Kleine typische eengezinswoning uit het interbellum, met rood houtwerk, de lievelingskleur van de art-decostijl en houten ramen. Het trapeziumvormig boograam is versierd

met gestileerde rozen in bas-reliëfs. Het gebogen fronton onderbreekt de kroonlijst. De fundering lijkt sterk op betonblokken. De kroonlijsten in PVC ontsieren het geheel.

Blijdschapstraat, 42 – Architect en bouwjaar onbekend

Moderne en functionele woning.

➡ *Neem rechts de Rauterstraat*

14 Rauterstraat, 132-134 – Architecten bouwjaar onbekend

Bouwcomplex bestaande uit een woongedeelte en industriële gebouwen met een binnenkoer en hoge schoorstenen. Vandaag doet dit gebouw dienst als sociale werkplaats.

Vaste driegevelwoning met parementen in allerlei materialen : baksteen, plamuursel, gereconstitueerde steen, hout. De woning ontleent verschillende elementen aan de Engelse «cottage stijl», zoals onder meer driehoekige frontalen versierd met pleisterwerk, kortom prachtig vakwerk. Andere elementen doen eerder denken aan de renaissance : de stijl van de houten ramen en gekleurd glaswerk, de relingen onder het trapeziumvormig boograam, de gekartelde friezen, de oculus van het bovenlicht.

De sobere voordeur is versierd met een rond raam, beschermd door een prachtig smeedijzeren hek in spiraalvorm. Het sierlijk bovenlicht is omringd door dubbel lijstwerk. De twee stenen bas-reliëfs aan beide kanten hernemen de bekende bloemen en fruitmandmotieven. Zijdelingse ingang.

De industriegebouwen achteraan dateren uit 1935.

15 Rauterstraat, 168 – Architect en bouwjaar onbekend

Mooie kleine eengezinswoning (verbouwd in 1937). Bezienswaardigheden : op de gelijkvloers, de voordeur en de ramen in prachtig houtwerk (vernist hout), met mooie, gepolijste en geslepen ruiten. Geometrische versieringen in reliëf op de gevel en onder de ramen.

16 Rauterstraat, 186 – Architect : Maurice Douchant, 1912

Typisch Brusselse woning in klassieke geometrische art-nouveaustijl, vooroorlogse voorloper van de art-decostijl met eenvoudige en geometrische vormen. Prachtige sgraffiti en glasramen.

👁 *Wandelroutes rond sgraffiti zijn beschikbaar in onze brochure «Sgraffitokunst in Anderlecht».*

Rauterstraat, 247 – Architect en bouwjaar onbekend

Industrieel gebouw : Etna, snoepfabriek.
Functioneel en sober gebouw.

17 Democratiestraat

De gebouwen van de Anderlechtse Haard
53-55 - Architect : Edgard Cosyns, 1911
58 - Architect : Jean Maeschaelck, 1910
64 - Architect onbekend, 1910

De Anderlechtse Haard werd opgericht in 1907.

Deze mooie gebouwen, met kleurrijke gevels, vormen een prachtig geheel. De jaargang speelt een hoofdrol in de versiering. De eclectische stijl wordt sterk beïnvloed door de art-nouveaustijl, waarvan de geometrische trend reeds voor 1914 de bouwstijl van het interbellum zal bepalen. Het gebruik van materialen en het kleurenspeel doen denken aan de stijl van Paul Hankar en van zijn leerling Jean-Baptiste Dewin. De baksteen past perfect bij de overdadige decoratie, een dambordmotief gemaakt met zandstenen (nr. 58, 1910). Het gebruik van zichtbare metalen lateien, versiert met roosjes, was zeer in trek in de art-nouveaustijl. Alle ramen zijn verwerkt in de voorgevel, zonder vooruitspringende volumes zoals in de art-decostijl. Versierd met topbogen of hengselmanden. Platte daken afgewerkt met smeedijzeren relingen en pinakels versiert met palmbaderen. Sgraffiti ornamenten. Sommige ramen en deuren zijn omlijst met blauwe steen (opgesmukt met beeldhouwde blazen), vrij kenmerkend voor de renaissance (nr. 53-55, 1911), wat aan het geheel een wat plechtig karakter geeft.

18 Democratiestraat, 96 – Architect : Octave Van Roye, 1927

(Handtekening op de fundering in blauwe steen).

De woning telt een aantal kelderramen en dus ook tussenverdiepingen. Het sterk vooruitspringend boograam rust op een steunblok en vormt meteen ook de onderbouw voor het balkon op de tweede verdieping. Asymmetrische gewelfjucken waarvan de hoogste en dus ook de belangrijkste, eindigt op een mooi bewerkt fronton, enige ronde toegeving in dit strakke geheel. De versiering van de steunblok, de rand van het boograam en de steunmuren benadrukken het geometrisch en kubistisch karakter van het geheel. Geometrische bas-reliëfs sieren het fronton.

➡ *Volg de Democratiestraat tot aan de Rauterstraat en neem rechts ter hoogte van de Pierre Biddaerstraat*

19 Hoekgebouw - Pierre Biddaerstraat, 1 – Rauterstraat, 29 – Ondernemer : Emile Vermeulen (1ste eigenaar) – Architect onbekend, 192

Driegevelgebouw met zes verdiepingen. Vrij modern met een betonnen skelet en parementen in rode bakstenen en brede stroken in witte namaaksteen, fundering in blauwe steen. De overhangende laatste verdieping is omringd door een balustrade. Plat dak. Het geheel is vrij vlak, met uitzondering van de afgeronde hoekgevel. Interessant sierwerk ter hoogte van de hoofdingang.

👁 *aan de overkant, een woning uit 1913 ontworpen door architect De Castro, sterk beïnvloed door de geometrische tendens van de art-nouveaustijl.*

➡ *Remonter la rue Rauter vers la rue de la Démocratie /rue de Veeweyde*

20 Veeweidestraat, 25B – Architect : Joseph Mertens, 1933

Driegevelgebouw, met een afgeronde hoekgevel langs beide straten. De gelijkvloers is een handelszaak. Dit gebouw trekt de aandacht door zijn regelmatige en sobere eigenschappen : twee gewelfjucken met veelhoekige boogramen en hoge frontons tussen de kroonlijst wisselen

af met een gewelfjuk verfraaid met licht vooruitspringende driehoekige erkers en een plat dak. De afgeronde hoekgevel volgt hetzelfde doch iets drukkere ritme. Het middelpunt van de erkers is versierd met vrije spiraalmotieven, geïnspireerd door twijgen en bloemen..

➡ *Neem rechts richting Dapperheidsplein, eindpunt van de wandelroute.*

BUITEN DE LIJNEN

- **Doverstraat, 41-43 (1927 - 1928) – Architect : H. Installé**
- **R. Vander Bruggenlaan (1931) meergezinswoning – Architecte : S. De Praetere.**

Route
MIVB: Metrolijn 5 halte Sint-Guido
Bus 46-49
Tram 81
De Lijn: bus 116-117-118.
Wandelroute : Afspraak aan de uitgang van het metrostation Sint-Guido

2. DE MEIR

De aanleg van een nieuwe wijk op het grondgebied van Anderlecht wordt in 1905 goedgekeurd door de gemeenteraad. Het merendeel van deze herenhuizen werd gebouwd tijdens het interbellum. Drie belangrijke bouwstijlen kenmerken deze wijk : de art-decostijl, het modernisme en de schonekunstenstijl.

De Meir is een van de mooiste art-decowijken van Brussel. Al een eeuw lang is deze buurt, dankzij de coherentie en de harmonie van het Anderlechtse Park System, erin geslaagd om deze authentieke bouwstijl te vrijwaren.

Het park van Anderlecht wordt officieel ingehuldigd in augustus 1911 en in 1935 omgedoopt tot het «Astridpark», samen met nieuwe straten en lanen, zoals de Paul Jansonlaan (1909) en de Meirlaan (sinds 1911 omgedoopt tot F. en H. Limbourglaan). Maar het is pas eind de jaren 1920 dat gestart wordt met het bouwen van wooneilanden, herenhuizen, kleine meergezinswoningen rond het park en het Meirplein (ontworpen in 1921).

Gedurende talloze jaren was dit de eindbestemming van vele trams, onder andere van tram 56.

Alle villa's, huizen en gebouwen met een grote architecturale waarde en prachtige voorgevels verdienen ongetwijfeld alle aandacht. De mooiste gevels werden bekroond met architectuurprijzen. Wij hebben er voor u een aantal uitgekozen en laten u zelf uw eigen wandelroute uitstippelen.

1 Paul Jansonlaan, 70 – Architect : H. Deridder, 1925

(Handtekening en bouwjaar rechts op een bloembak in blauwe steen).

Prachtig herenhuis gebouwd in 1925 voor dokter Georges De Herdt en later overgenomen door zijn opvolger dokter Malherbe, wiens naam in zwarte letters prijkt op de blauwe steen links onder de lantaarn.

Deze art-decoversie van een herenhuis, dat erg in trek was tijdens de art-nouveauperiode, bevoorrecht vooral rechte lijnen. De kelderkeukens en de poort werden vervangen door ondergrondse garages, een teken van de groeiende opkomst van de auto. De inkom ligt bovenaan enkele treden die leiden naar een verzonken voordeur, omringd door twee asymmetrische lantaarns. Het kleurenspeel met verschillende materialen is zeer kenmerkend : blauwe steen, witte namaaksteen en bakstenen parementen. Een breed trapeziumvormig boograam vergroot de leefruimte.

De woning is uitgerust met Engelse schuiframen waarvan het vaste gedeelte versierd is met geometrische motieven, naast vooruitspringende motieven tussen de twee baaien ter hoogte van de gelijkvloers.

2 Paul Jansonlaan, 72 – Architect en bouwjaar onbekend

Deze voorgevel staat in schril contrast met de soberheid van het herenhuis op het nr. 70, dat zijn sieraspect dankt aan de materialen, de lijnen en de volumes. Hier zien we een overdaad aan bas-reliëfs met gestileerde bloemen en fruit, onderaan en bovenaan de ramen. Dit soort decor doet eerder denken aan de schonekunstenstijl met elementen ontleend aan de klassieke Franse stijl.

3 Paul Jansonlaan, 74 – Architect : F. Van Meulecom, 1925

Architect François Van Meulecom (1882-1963) was eerst stagiair en later medewerker van Jean-Baptiste Dewin. De bouwstijl van zijn meester maakte een sterke indruk op hem. Hij ontwierp vele huizen in Brusselse gemeenten en zijn naam zal enkele keren opduiken tijdens deze wandelroute. Dit herenhuis heeft een indrukwekkende en symmetrische voorgevel met gedurfde ruimtes. De vooruitspringende ruimtes staan in schril contrast met de verzonken ramen langs beide kanten van de middelste gewelfjuk. De blauwe steen van de fundering loopt tot aan de bovenlichten van de ramen op de gelijkvloers. De rood-oranje bakstenen, het wit plamuursel en de lichtgroene

relingen vormen een evenwichtig geheel. De rondingen van het boograam passen perfect bij de topbogen van de gelijkvloers. De vaste raamgedeeltes met glasraamstroken zijn versierd met blauwe strikken.

Maar onder de portiek schuilt nog een verrassing, een prachtige mozaïekversiering in waaivorm : een fabelachtig dier, een fauna met de poten en hoorns van een geitje, dat op een fluit speelt, en waakt over de melkbus die oplicht eens de melkboer langs is geweest.

4 Paul Jansonlaan, 76 – Architecten : J. van Hove en J. Van Deuren, 1927

Dit herenhuis – net als het nr. 80 – werd ontworpen door dezelfde architecten en onderscheidt zich van andere huizen door zijn hoog fronton met vlakke panelen, versierd met een zeshoekiger kerker waarvan de stenen omlijstingen het stralend motief prachtig benadrukken.

Mooie en evenwichtige gevel met twee boogramen verbonden door een loggia voorzien van een reling, een kleine klassieke toets, die terugkomt in de balkonrelingen van de tweede verdieping : een zeshoekig oculus, een grote poorten overdadig versierde bas-reliëfs die gestileerde bloemboeketten voorstellen. Bovenop het fronton prijkt een dikke strik omringd door rozen.

Typische art-decoelementen zoals geïntegreerde lantaarns links van de voordeur en in het midden van de muur van de loggia, waarvan de spiraalhekkens lijken op geometrische rozen.

© C. Houde

5 Paul Jansonlaan, 78 – Architect : M. Van Nieuwenhuyzen, 1925

(Handtekening en bouwjaar rechts onderaan het raam). Dit huis van art-decostroming, telt ook enkele klassieke elementen, zoals een middenluifel steunend op twee bolvormige zuilen en gekartelde friezen. Mooie bloembakken en rasters in smeedijzer.

6 Paul Jansonlaan, 80 – Architecten : J. van Hove en J. Van Deuren, 1926

De gevel is vrij asymmetrisch en staat in schril contrast met de middelste vooruitspringende gewelfjuk, afgewerkt met een fronton en de wat verzonken zijwaartse gewelfjuk. Een enkel maar zeer breed trapeziumvormig boograam fungeert als onderbouw voor een balkon met een reling in smeedijzer, voorzien van twee vensters met gesneden panden. Het overschaduwde de drie ramen van de gelijkvloers. Sterke verhoging dankzij de beperking van het aantal ramen, eindigend met een zeshoekige oculus in het midden van de redans. Bescheiden rozenversiering en identieke poort als het nr. 76.

7 Paul Jansonlaan, 86 – Architect : E. Boileau, bouwjaar onbekend

(Handtekening rechts onderaan het raam). Deze mooie voorgevel trekt meteen de aandacht door zijn prachtige turkooisblauwe glasramen in Amerikaans glas, omringd door verniste eikenhouten omlijstingen. Ook het smeedijzer is zeer verzorgd : spiralen in ruitmotieven en bloemenmanden versieren het bovenlicht. Friezen met gestileerde rozen.

De poort is opmerkelijk «kubistisch». De vooruitspringende ruimte van het bovenlicht lijkt wat op een erker en steunt op de rechthoekige luifel boven de wat verzonken voordeur, die omringd is door opeenvolgende uitsteeksel.

9 Paul Jansonlaan, 100 – Architect en bouwjaar onbekend

Bezienswaardigheden : het mooie houtwerk van de voordeur en het glazen gedeelte met een bloemenlint dat perfect aansluit bij de rondingen van het deurraam.

➔ *Neem links aan het Meerplein richting François en Hyppolite Limbourglaan, wandel langs de linkerkant van de straat met de onpare huisnummers.*

10 Limbourglaan, 53 – Architect : M. Aerts, 1928

(Handtekening en bouwjaar op het tuinmuurtje). Dit huis werd gebouwd voor Marius Renard, voormalig burgemeester van Anderlecht (Hornu 1869-1948). Hij had een passie voor het technisch en beroepsonderwijs en schreef boeken over het leven van de mijnwerkers in de Borinagestreek. Hij was ook kunstenaar en maakte gebruik van alle beschikbare technieken voor het maken van zijn lithografieën. Dit verklaart waarschijnlijk ook dat de voorgevel enkel versierd is met een bescheiden bas-reliëf dat een knielende vrouw voorstelt, met de borst vooruit, benen en gelaat zijdelings, met een vlam in haar linkerhandpalm en een bloemenboeket in haar andere hand. Naast haar, het palet en de penselen van de kunstenaar en de hamer van de arbeider. In 1923 was hij de oprichter van de eerste Belgische vereniging voor kunstbescherming. Naast dit figuratief element, is deze geometrische gevel vrij sober : blauwe steen, bakstenen, plamuursel en een plat dak zijn typische kenmerken van

de moderne tendens van de art-decostijl eind jaren 1920. Opvallend zijn de horizontale lijnen : bannerramen, overkoepelende luifel boven de gelijkvloers, een kroonlijst en een dakterras, vooruitspringende ruimtes, verzonken raam en poort op de gelijkvloers, identiek aan de ramen van het overdekt balkon op de laatste verdieping. Een uitbreiding van de achtergevel van het huis werd goedgekeurd in 2015. De moderne benadering van dit huis doet denken aan de woning ontworpen door Antoine Courtens dat zich bevindt ter hoogte van het nr. 21 in dezelfde straat.

11 Limbourglaan, 33 – Architect en bouwjaar onbekend

Mooi herenhuis in een typische doch wat klassiekere art-decostijl, die niet verzaakt aan de sierelementen zoals friezen met gestileerde rozen en bloemen die ook terugkomen op de kleurrijke glasramen, vooruitspringende ruimtes met twee opeenvolgende boogramen, prachtig smeedijzerwerk aan de voordeur, afwisselende materialen en kleuren zoals bakstenen, witte steen en blauwe steen.

12 Limbourglaan, 27 – Architect : F. Brunfaut, 1924

Prachtig en mooi bewaard herenhuis gebouwd in opdracht van gemeenteraadslid Jean Morjeau (1869-1935),

waar tot 1991 een familiebedrijf voor lederwaren was gevestigd. Dankzij een foto verschenen in 1924 in het bekende weekblad «L'Émulation» werd de verwijdering vastgesteld van twee dakramen vlak boven de kroonlijst, in de vorm van trapeziumvormige boogramen, vrij identiek aan de ramen van de eerste verdieping. Dit huis bevat bijna alle kenmerken van de art-decostijl in België : een regionale stijl met een voorliefde voor baksteen in alle mogelijke materiaalcombinaties. Sommige elementen van de voorgevel komen tot hun recht dankzij geometrische motieven in witte steen. Het bovenste gedeelte is symmetrisch en strak. Twee trapeziumvormige boogramen met houten omlijstingen ondersteunen een lang balkon met een smeedijzeren reling, versierd met traditionele spiraalmotieven.

Heel anders is het op de gelijkvloers, met een prachtige voordeur, sterk beïnvloed door de Wiener Secession. Het is een kunstwerk op zich, dat zelftoereikend is, een evenwichtig geheel gemaakt uit verschillende materialen : een mengeling van smeedijzer, hout en metaalplaten onderaan de deur, de perfecte bescherming voor de panelen in rupsglas. Raamomlijstingen zijn verdeeld in kleine vierkantjes. Een dubbele slangvormige deurknop is

het orgelpunt van dit prachtig kunstvoorwerp.

13 Limbourglaan, 23 – Architect en bouwjaar onbekend

Zeermooie woning, overvloedig versierd met Mackintosh roosmotieven, prachtig smeedijzer en fraaie glasramen.

14 Limbourglaan, 21 – Architect : Antoine Courtens, 1927

Huis gebouwd in opdracht van Joseph Moulart Antoine Courtens (1899-1969) was een leerling en medewerker van Victor Horta en een volgeling van Frank Lloyd Wright. Zijn ontwerpen met matige modernistische lijnen beantwoorden aan de eisen van zijn opdrachtgevers. Hij ontwierp talrijke gebouwen en villa's in Brussel en iets dichterbij ons, het COOVI-complex (1949-1962) samen met Michel, André en Jean Polak. De moderne voorgevel is een afwisseling van gladde panelen en verticale uitsteeksel, die lijken op fijne betonnen zuilen die niet enkel de luifel en het boograam ondersteunen, maar ook de bovenverdieping. De horizontale raambalken zijn voorzien van metalen ramen zonder glasraam. Het skelet van gewapend beton is zichtbaar ter hoogte van de voorgevel. Plat dak. De voordeur is een merkwaardig kunstwerk in smeedijzer met gestileerde bloemstengels.

© C. Houdé

15 Limbourglaan, 15-17 – Architect : Herman Voets, 1924.

Herman is de broer van de Anderlechtse beeldhouwer Victor Voets (1882-1950), de maker van onder andere het oorlogsmonument op het Dapperheidsplein en van de «Heldhaftige Pierrot» op de Luchtvaartsquare. Beide halfvrijstaande huizen zijn ontworpen volgens een vrij klassiek schema met twee boogramen die de onderbouw vormen voor een balkon met een smeedijzeren reling. Blikvangers zijn de hoge stoepen van beide gebouwen. De architect bouwde ze zij aan zij. Samen vormen zij een indrukwekkend geheel met brede treden, trapeuningen, zwaar versierde bloembakken en voordeuren waarvan de bovenlichten omgeven zijn door zeer statische stenen uilen.

Wandel over het pleintje ter hoogte van het kruispunt van de Veeweidestraat en de Limbourglaan en neem links, richting nr. 61 van de Veeweidestraat. In het centrum van het plein staat een monument ter ere van Dokter Hyppolite Limbourg (1938-1909), een werk

van de beeldhouwer Charlier, ingehuldigd in 1911.

16 Veeweidestraat, 61 – Architect : J. Van Camp, 1927

Zoals zojuist gebleken met de uilen van de twee huizen langs de Limbourglaan, nr. 15-17, maakt art deco vaak gebruik van dieren die een pittoreske en exotische toets toevoegen aan het geheel. Favoriete dieren zijn apen, uilen, oievaars en pelikanen. Beide frontons (een op de gevel langs de straatkant en de andere op de zijgevel) zijn omringd door slingerende apen in boomstammen. Het sierlijk anker op de schousteen doet eerder denken aan gevels uit de neorenaissancestijl.

↳ *Maak rechtsomkeer tot de nr. 2-2A van de Limbourglaan*

17 Limbourglaan, 2 – Architecten : J. Van Camp, 1927 Limbourglaan, 2A – Architect :

S. De Praetere 1929

(Handtekeningen op de voorgevel) Deze twee driegevelvilla's werden rug aan rug gebouwd en zijn omringd door mooie tuinen. Zij zijn een prachtig voorbeeld van de stedelijke cottagestijl

met alle mogelijke varianten die men terugvindt in landelijke plattelandsbuurten. De «cottage» is een Engelse bouwstijl.

De mansardedaken van beide villa's zijn belegd met rode dakpannen. Twee vooruitspringende boogramen, in halve cirkels op een betonnen onderbouw, ronden de gevelhoeken af. Groene houten ramen voor de ene villa, dieprode houten ramen voor de andere, felle kleuren voor deze pittoreske stijl. Veelhoekige vormen overheersen bij het nr. 2 (poort, luifels, ramen), daar waar rondere vormen de overhand hebben bij het nr. 2A. Deze villa telt ook een prachtige loggia in Italiaanse renaissancestijl, naast een bas-reliëf met een zwaard en een weegschaal, symbolen van gerechtigheid.

18 Limbourglaan, 4 – Architect en bouwjaar onbekend

Prachtig driegevelhuis met uitgewerkte frontaal en zeer elegante versiering met rozenboeketten in reliëf. Fraai smeedijzer. Onopvallende boogramen met hengselmanden.

19 Limbourglaan, 34 – Architect en bouwjaar onbekend

Interessante gevel die zich van anderen onderscheidt door zijn volume en de gebruikte materialen : parement in rode baksteen, fijne en diepe voegen, die verschillende onderbroken motieven vormen met brede horizontale stroken, bedekt met een dikke laag plamuursel.

20 Limbourglaan, 48 – Architect : M. Delmoitié, 1923

(Handtekening en bouwjaar tussen de ramen van de gelijkvloers). Zeer mooie voordeur overdekt met een luifel in slakkenhuisvorm.

21 Limbourglaan, 52-54 – Architect : F. Van Meulecom, 1925

(Handtekening en bouwjaar rechts naast de poort).

Deze leerling van architect Jean-Baptiste Dewin heeft, na enkele jaren samenwerking, hier één van zijn eerste originele ontwerpen getekend, zeer kleurrijk en zeer verzorgd, met veel aandacht voor symmetrie. Bakstenen en andere stenen zijn hier de meest gebruikte materialen.

Laag dak met panden, onderbroken doortwee trapeziumvormige frontons. De hoekgevel recht over het Meerplein is uiterst verzorgd en afgewerkt met een vooruitspringend bolvormig boograam en een fronton bovenaan de kroonlijst, met van beide kanten twee panelen met pelikanen. Het rode houtwerk herinnert aan de druiventrossen van de glasramen.

De gevel die uitgaat op de Limbourglaan onderscheidt zich door een dubbele poort gevormd door twee volle bogen op een steunpilaar in de vorm van een grote pelikaan met gevouwen vleugels, en op twee Dorische zuilen. Momenteel huisvest deze woning een notariskantoor.

22 Meerplein, 3 – Architect en bouwjaar onbekend

Interessante meergezinswoning door de symmetrische indeling van de gevel en de trapeziumvormige verzonken en vooruitspringende ruimtes. Een groot fronton overkoepelt de gevel. Er werd gebruik gemaakt van kleurrijke materialen.

23 Meerplein, 4 – Architect : Herman Voets, 1928

Andere hoekwoning, grenzend aan de vorige. Het volume is minder uitdagerend dan bij het nr. 3, maar is toch vrij modern. De gevelhoek wordt gevormd door een gevelvoorsprong bekroond met een zonnebloemenfries in reliëf.

24 Gounodlaan, 23-25 – Architect onbekend, 1931

Dubbele meergezinswoning die meer lijkt op een weelderige villa. Voor de gevel werd veel zorg besteed aan de symmetrie, zoals zichtbare bakstenen, blauwe steen, vooruitspringende kroonlijsten en groen houtwerk.

De middelste gewelfjuk bestaat uit twee symmetrische panden. Zij telt een dubbele voordeur versierd met achthoekige deurramen in smeedijzer (net zoals de garagepoorten) en twee geometrische koperen deurknoppen. Het afnemende spel

van vooruitspringende afrondingen leidt naar twee verweven spiralen in bas-reliëf. Bovenop de kroonlijsten wordt het geheel overkoepeld door een trapvormig fronton. Van beide kanten, een serie boogramen, waarvan het breedste op de eerste verdieping uitgerust is met prachtige geometrische glasramen en met twee kleinere voor de bovenverdiepingen.

De hoekafrondingen van de centrale gewelfjuk tellen twee hoektorens. Dit is een persoonlijk doch prachtig voorbeeld van een art-decowoning.

25 Gounodlaan, 36 – Architect onbekend, 1930

Zeer verzorgde en kleine woning, met verschillende boogramen, een vooruitspringende kroonlijst en een verzonken dakbalkon.

Mooie harmonie tussen materialen en kleuren : blauwe steen, gele bakstenen, wit plamuursel met een klimopkrans en een prachtig friesmotief onder de ramen. Fraaie voordeur met een achthoekig langwerpig bovenlicht, versierd met een glasraam in de vorm van een bevallige bloemenmand.

26 Gounodlaan, 38A – Architect onbekend, 1934

Andere registers worden opengetrokken voor een resoluut moderne inspi-

ratie : een breed afgerond fronton overkoept de linkerkant van de gevel, in het centrum versierd met een fries van zwarte en witte tegels, trigliefen en een vage diertekening. Gebruikte materialen : dik cementplamuursel, blauwe steen en bakstenen.

Vooruitspringende ruimtes zijn afgewerkt met hoekafwerkingen en bedekt met dik wit plamuursel. De verzonken gevelpanden werden gebouwd met dunne, langwerpige, donkere bakstenen met diepe voegen.

De ronde balkons zijn afgesloten door eenvoudige of driedubbele relingen. Een grote vreemde vogel steunt op het balkon van de tweede verdieping.

➔ *Wandel verder tot de Edgard Tinelstraat*

27 Edgard Tinelstraat, 27 - Architect : Guillaume Engels, 1930

Midden in de voorgevel ligt een centrale gewelfjuk met een boograam, dat steun biedt aan een dakrand, doorboord door drie baaien. Beide zijkanalen zijn symmetrisch. Zeer verzorgde sierelementen : vier kleine bas-reliëfs die een koppel duiven voorstellen in een bloemen- en fruitbed. Brede krullen en stralende pluimen vormen de lichamen van de dieren. Glasramen met gestileerde stralen. De granieten en mozaïeken vloer van de poort is beschermd door een muurtje in blauwe steen en een mooi smeedijzeren hekken.

28 Edgard Tinelstraat, 40 - Architect onbekend, 1931

Indrukwekkende vooruitspringende poort, met een luifel bovenaan versierd met een liele in een blazen, een bas-reliëf met bladeren en bloemen en een fries rondom. Het bloemendecor is terug te vinden in het smeedijzer van de voordeur. In de drempel, vervaardigd uit gekleurde mozaïek met blauwe steen, zijn verweven driehoeken verwerkt.

➔ *Neem links de Louis Van Beethovenlaan en volg deze tot de Eugène Ysayelaan.*

Deze laan werd aangelegd in 1928, reden waarom de gebouwen dateren uit de jaren 1930.

Alle villa's, huizen en gebouwen zijn van een hoogwaardige architecturale kwaliteit met prachtige voorgevels die zeker aandacht verdienen. Wij hebben voor u enkele uitgekozen.

29 Eugène Ysayelaan, 58 - Architect en bouwjaar onbekend

Kleine typische woning gebouwd met allerlei materialen, vormen en kleuren die aan de gevel een soort grootsheid geven.

Donkere bakstenen, turkooizen keramische stenen boven de voordeur, sierpanelen tussen beide venters, wit plamuursel onder de kroonlijst om de gevel af te werken.

Fraaie glasramen met geometrische motieven in Amerikaans glas in het vaste gedeelte van de schuiframen.

30 Eugène Ysayelaan, 55 - Architect en bouwjaar onbekend

Zeer gestructureerd gebouw (niet conforme garagepoorten) met vier verdiepingen, gele bakstenen en wit plamuursel, bekroond door een fronton met een brede redans. Het centrale gedeelte is versierd met stralende krullen in bas-reliëfs. De massieve balkons lijken iets lichter dankzij smeedijzeren relingen met spiraalmotieven. Fraaie geometrische glasramen in Amerikaans glas.

31 Eugène Ysayelaan, 54 - Architect onbekend, 1931

Mooi huis met dubbele boogrammen en een fronton.

👁 : in de glasramen van de gelijkvloers zijn symbolen van de vrijmetserij in een dambord verwerkt, zoals de passer, de winkelhaak en de vijfpuntige ster.

➔ *De Koning-Soldaatlaan oversteken en de Eugène Ysayelaan volgen langs het Astridpark.*

De villa's van dit gedeelte van de Ysayelaan (aangelegd in 1928) liggen langs het Astridpark en genieten van deze glooiende groenrijke omgeving.

Kleine wandelpaden of trappen leiden vaak naar de voordeur.

Wij kozen voor het hoekgebouw nr. 69 van de Koning Soldaatlaan, in de verlenging van de Ysayelaan, met de ingang langs de Koning Soldaatlaan maar met een prachtige zijgevel in de Ysayelaan.

32 Koning Soldaatlaan, 69 / Hoek van de Eugène Ysayelaan - Architect : Joseph Borremans, 1930

Op de hoek van beide lanen ligt een grote villa met een hoektoren, gebouwd met baksteen en plamuursel, kleine frontons met brede redans en timpanen met spiraalmotieven (pauwen), met eierlijsten en enkele klassieke trigliefen en metopen. Moduleerbare binnenruimtes

👁 : elegante voorgevel bekroond door een vierhoekig frontaal.

33 Eugène Ysayelaan, 37 - Architect en bouwjaar onbekend

👁 : elegante voorgevel bekroond door een vierhoekig frontaal waarvan het dakraam omringd is door een fraaie fries van gestileerde rozen die men ook terugvindt bij het nr. 33. Mooie bloemenfriezen versieren het lichte plamuursel van de gevel. Mansardedak met dakramen en driehoekige frontons.

34 Eugène Ysayelaan, 33 - Architect : S. De Praetere, 1930

Zeer elegante villa in wit plamuursel, met uitgewerkte frontalen en hoekrondingen die de verbinding maken tussen beide gevels, vooruitspringende kroonlijst. De overblijfsels van een elegante hoektoren zijn nog zichtbaar (ongetwijfeld vergelijkbaar met

het nr. 29). Onopvallende driezijdige boogrammen. Het zijportaal is versierd met een serie concentrische bogen, versierd met zware rozenfriezen en een kleine reling die doet denken aan de Italiaanse renaissance.

35 Eugène Ysayelaan, 29 - Architect : S. De Praetere, 1930

(Gegraveerde handtekening op de voorgevel, ter hoogte van de gelijkvloers).

Zelfde type villa, maar met complexere daken en de opstelling van de verzonken en vooruitspringende ruimtes. Zelfde combinatieprincipe voor de gevels, met boogrammen die de hoekafwerkingen vormen, met een Italiaanse loggia in de vorm van een torentje, bekroond door drie bogen die rusten op fijne kapiteelzuilen. Frontalen met dubbele ramen. De ingang bevindt zich achteraan het portaal en is overdekt door een luifel. Prachtig voorbeeld van het eclectisch aspect van de art-decostijl.

36 Eugène Ysayelaan, 23 - Architect : F. Van Meulecom, 1932

(Handtekening en bouwjaar op de voorgevel). Vrij sobere villa vergeleken met de pittoreske cottages van de voorgaande

jaren. Hoekgevel gevormd door twee boogrammen, met een ronde en vooruitspringende kroonlijst en afgewerkt met een zeer geometrisch fronton. Weinig versieringen, behalve boven de poort, onder een ronde luifel, geflankeerd door twee lantaarns van Japanse of Chinese inspiratie en twee smeedijzeren bloembakken die steunen op elementen in blauwe steen.

➔ *Volg de Eugène Ysayelaan richting de Koning Soldaatlaan (de voormalige Bizetlaan).*

37 Koning Soldaatlaan, 86 - Architect en bouwjaar onbekend

Klein appartementsgebouw met zijingang overdekt door een klein portaal, waarvan de achthoekige baai versierd is met een fraai glasraam in Amerikaans glas, dat een kringvormige vogel op een bloementak voorstelt.

38 Koning Soldaatlaan, 78 - Architect en bouwjaar onbekend

Mooi typisch art-decogebouw met alle kenmerken van deze bouwstijl. Ritmische gevelsamenstelling met afwisselend uitsteeksel en verzinkingen. Een mix van bakstenen, witte steen en blauwe steen, betonnen funderingen. Vijfhoekige gevelhoekstenen, waarvan

de verticaliteit benadrukt wordt door hoge zuilen die de reling vormen van het balkon van de vierde verdieping, bekroond door een fronton.

39 Koning Soldaatlaan, 52 - Architect en bouwjaar onbekend

Dit gebouw is zeer verschillend van het vorige. Symmetrie en soberheid zijn kenmerkend voor dit gebouw : een zeer modernistische trend. Geen uitsteeksel, maar vlakke gevels, licht plamuursel, een plat dak. Kleine zuilen langs de ramen en zwarte keramiek zijn decoratieve maar vooral draagelementen. Subtiel smeedijzeren decoraties en glasramen met geometrische motieven, waaronder een glasraam met een blauwe vis in de onderwaterwereld (eerste verdieping van de zijgevel).

40 Koning Soldaatlaan, 30 - Architect : F. Van Meulecom, 1927

(Handtekening en bouwjaar). Prachtige cottage waarvan een soortgelijk voorbeeld in Ukkel werd gebouwd. De zin voor symmetrie van de architect is hier sterk aanwezig, het groot laag dak van de zijgevel wordt onderbroken door twee gelijkaardige voorfrontalen, verbonden door een boograam. Het vrolijke en kleurrijke aspect dankt het geheel aan een mix van materialen en kleuren. Het boograam vormt een mooie vooruitspringende ronding met een overhevelende kroonlijst, terwijl het dakraam strakke lijnen vertoont. Langs beide kanten van de ingang hangen twee lantaarns, tussen een voorgevelsprong bedekt met plamuursel. Zeer fraaie kleurrijke glasramen.

41 Koning Soldaatlaan, 26 - Architect onbekend, 1928

© C. Houde

© C. Houde

Deze wat vreemde villa haalt haar inspiratie uit het sierregister van de klassieke oudheid ten dienste van de art-decostijl. Gekartelde zuilen zonder kopstukken, brede groeven voor de onderbouw van het hoekker, talrijke uitsteeksel, panelen, friezen met Griekse motieven die zich perfect integreren in de spiraalmotieven van de art deco. Twee mascarons als achthoekige sluitstenen lijken geïnspireerd door precolumbiaanse kunst. Streng indruk.

42 Koning Soldaatlaan, 24

Merkwaardig door de volumes, de kleuren van de materialen, het verfijnde decor, de blauwe glasramen, de details van het smeedijzer. Deze cottage straalt comfort uit.

43 Koning Soldaatlaan, 18 - Architect : Louis Simillon, 1927

Klein verticaal gebouw met eenvoudige ruimtes. Onder het portaal, een kunstzinnige voordeur met smeedijzer en edelsmeedkunst. Een reusachtige mand met rozen en madeliefjes versiert het bovenlicht.

44 Koning Soldaatlaan, 8 - Architect onbekend, 1926

Dit huis met rood houtwerk - een kleur die zeer in trek is in de art-decostijl - en met evenwichtige ruimtes straalt vrolijkheid uit. Mooie glasramen in geel, albasten parelkleurig Amerikaans glas. Kleine zuilen met parelmotieven.

45 Koning Soldaatlaan, 6 - Architect : Adolphe Staatje, 1926

(Handtekening en bouwjaar rechts naast de voordeur). Huis gebouwd in opdracht van de heer Antoine Nys. Dit zeer hoekig huis is zeer verschillende van zijn zijbuur. Zijn grootsheid dankt het aan zijn overdekt balkon omringd door opeenvolgende uitsteeksel op de tweede verdieping, die de centrale gewelfjuk bekronen als een hol fronton. De gevel is begrensd door twee ingewerkte zuilen, elk

© C. Houde

bekroond door een beeldhouwd pinakel. Midden in deze kunstzinnige compositie, een opstapeling van ovale friezen.

Wandel verder tot het Meerplein en de Paul Jansonlaan tot aan het metrostation Sint-Guido.

BUITEN DE LIJNEN

Victoren Jules Bertauxlaan, 14 - Architect : François Van Meulecom, 1924.

Hoewel iets minder indrukwekkend, lijkt dit mooie huis sterk op de gevel van het herenhuis langs de Paul Jansonlaan : gebruik van dezelfde materialen, afgeronde baaien en lichtgroene relingen.

☞ : twee zittende stenen aapjes aan beide kanten van het dakraam op de bovenste verdieping.

Victoren Jules Bertauxlaan, 62 - Architect : Léon Sneyers, 1937

(Handtekening en bouwjaar rechts naast de voordeur). Léon Sneyers (1877-1948) is een Belgisch architect van de art-nouveau- en de art-decostijl die zeer actief was in Brussel. Hij was een leerling van Paul Hankar en was in deze hoedanigheid, net als Jean-Baptiste Dewin, een voorstander van de Weense architectuur en van de overstap van de geometrische art nouveau naar de art deco in België.

Meergezinswoning gebouwd in opdracht van ingenieur Georges Messin. Gevel versiert met een reliëf in keramiek en kleurrijke glasramen. De funderingen en drempels zijn in kleine graniet. Bekleding met oranje bakstenen van Venlo. Lateien in rode keramiek. Houtwerk, deuren, ramen en kroonlijst in bruine tinten. De muren van de inkomhal zijn in marmer, versiert met «grand antique» zwarte en witte marmeren stenen. De vloer is geplaveid met marmeragglomerat in beige en groene tinten. Fraai stenen bas-reliëf van Marcel Grau, een kind met een vogelnestje in de hand. Glasramen geïnspireerd door de Japanse kunst gemaakt door glasmaester Philippe Desmedt.

Veeweidestraat, 55 - Architect : L. Lecoq, 1926

(Handtekening en bouwjaar op een hoeksteen). Mooie villa in cottagestijl met bas-reliëfs versiert met vlinanders en rondingen in art-nouveaustijl.

Van Beethovenlaan, 41 - Architect : Jeroom Deboutte, 1931

Van Beethovenlaan, 60 - Architect : Guillaume Engels, 1932

Nelly Melbalaan, 14 - Architect : Charles Van Elst, 1933

Huis gebouwd in opdracht van Maurice Carême, vandaag het museum en de hoofdzetel van de stichting die zijn naam draagt. art deco is geen eenvormige stijl. Vaak ziet men pittoreske en regionale alternatieven, zoals deze Brabantse hoeve, met rode dakpannen en groene ramen, kleuren die erg in trek waren voor cottages. Typische elementen van de art deco : het boograam en de ondergrondse garage.

© C. Houde

3. HET RAD

DEZE ARCHITECTEN BOUWDEN HET RAD

Deze tuinwijk werd stapsgewijs gebouwd tussen 1920 en 1928.

Met de eerste fase werd begonnen in 1907, namelijk het bouwen van een arbeiderswijk en een dertigtal arbeidershuizen in de Duivenmelkersstraat (voormalige Aardbeienstraat) en de Burgersstraat. In datzelfde jaar werd de Anderlechtse Haard opgericht waarvan Guillaume Melckmans medeoprichter is.

Met de komst van de Eerste Wereldoorlog werd het project even stopgezet. De enorme vernielingen veroorzaakt door dit conflict verplichtten de Belgische regering om nieuwe structuren op te zetten. De Nationale Maatschappij voor Goedkope Woningen en Woonvertrekken (opgericht in 1919) en de Nationale Materialenbeurs (opgericht in 1919) beslisten om te starten met een experimenteel werf op percelen van de gemeente Anderlecht in de wijk Het Rad en dit onder leiding van architect Jean-Jules Eggericx van 1920 tot 1922. Doel was om materialen en technieken te testen voor goedkope snelbouw op zodoende het tekort aan huisvesting op te lossen.

Architect Jean-Jules Eggericx (Anderlecht 1884-Ukkel 1963) krijgt de leiding van het project. Het project met sociale woningen ontwikkelt zich in de vorm van een tuinwijk, een trend die overgewaaid is uit het Verenigd Koninkrijk. Het is stadsarchitect Louis Van der Swaelmen (1883-1929), oprichter van de Belgische Vereniging van Urbanistische en Modernistische Architecten, die het algemeen plan voor de tuinwijk schetste. Hij ontwierp onder andere ook de tuinwijken van de Logis-Floréal in Watermaal-Bosvoorde. Het speelplein werd aangelegd in 1921, net als de groene ontspanningsruimte in het hartje van de tuinwijk, samen met verschillende woningen (ongeveer een honderdtal) en een kindertuin, het geheel opgetrokken in cottagestijl. De aanleg van het Ernest S'Jonghersplein (1925) en het Komfortplein (1928) zijn de afsluiters van dit grote bouwproject.

In de jaren dertig werden in Het Rad drie grote gebouwen opgetrokken in de stijlen van toen: art deco voor de Sint-Jozefkerk (1938) die ontworpen werd door architect Van Hove, modernisme voor de «Melckmans Blok» en de sociale woningen, gebouwd in 1932 door

Fernand Brunfaut. En in 1936 de school Het Rad P21 en de school Het Kleine Rad M7 die ontworpen werden door architect Henri Wildenblanc.

EEN MODELWIJK VOOR ARBEIDERS

Het Rad past perfect in het concept van een arbeiderswijk met sociale woningen, in tegenstelling tot de meer kleinburgerlijke tuinwijken zoals de Logis-Floreal, Moortebeek, Goede Lucht, gebouwd in de meer landelijke wijken buiten het stadscentrum. De tuinwijk Het Rad ligt langs het kanaal van Charleroi en werd gebouwd zodat ook arbeiders konden beschikken over woningen voorzien van alle comfort en moderne snufjes. De straatnamen herinneren aan de deugden, de arbeidersstrijd, de mensenrechten. Waarden zoals gelijkheid en samenleving spelen een grote rol.

In tegenstelling tot Moortebeek bestaat hier geen huurdersvereniging maar een sociaal immobiliënkantoor dat sociale en gemeentelijke woningen beheert en toekent.

Deze mooie tuinwijk kende de laatste jaren een nieuwe impuls. Het lichtplan zette in 2008 de Sint-Jozefkerk in de schijnwerpers. Na een gezellige activiteit rond stadsateliers werd in 2012 een tweejarig duurzaam wijkcontract afgesloten tussen het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, Brussel Leefmilieu en de inwoners van de wijk. Dit initiatief krijgt de steun van de sociale vereniging «Collectief van 't Rad». Deze vereniging organiseert activiteiten zoals composteren, een volksboomgaard, opruimacties van openbare tuinen en steegjes. Op het speelplein staan sinds maart 2013 acht glazuren bomen, bezet met gedichten van Mimi Khalvati. Deze «Trees of circular Motion» zijn een werk van de Finse kunstenares Orla Barry. Ook werd hier een notelaar geplant.

De wandelroute onthult een aaneenschakeling van gelijkaardige huizen, gebouwd rond openbare en private ruimtes: het grote speelplein, het Minister Wautersplein, het Radplein met de Sint-Jozefkerk, de groene en bosrijke plekken rond het S'Jonghersplein en het Komfortplein, verkaveld in 1928.

Alle eengezinswoningen zijn halfvrijstaande huizen met twee, drie of vier wooneenheden, onder eenzelfde dak. Elke blok lijkt een groot huis te vormen, waarvan de wooneenheden enkel herkenbaar zijn aan het aantal voordeuren. Elke woning telt twee verdiepingen, een gelijkvloers

Jean-Jules Eggericx is een Belgische architect, geboren in Anderlecht op 21 augustus 1884 en overleden in Ukkel op 22 april 1963.

© C. Houdé

en een eerste verdieping met daarboven een zolderverdieping. Het aantal kamers is afhankelijk van het aantal familieleden. Vroeger bestonden er geen badkamers. Daarom beschikte de P21 school over een «openbaar badhuis» waar inwoners eenmaal per week met de ganse familie gingen baden. De gebruikte bouwmaterialen zijn beton, baksteen en cementplamuursel. Elk huis beschikt over zijn eigen tuin, een mooi voortuintje of een tuintje rondom het huis indien het gaat om een driegevelwoning.

Kleine steegjes verbinden de verschillende straten. De tuinwijk is zeer groen en de meeste huizen werden gerenoveerd met als positief gevolg een verhoging van de energiewaarden. Sommige huizen werden met veel zorg gerenoveerd, helemaal in de originele tuinwijkstijl, anderen zondigen eerder door overdaad. Momenteel zijn 40 % van de woningen nog de eigendom van de Anderlechtse Haard, de rest werd verkocht aan particulieren.

1 Afspraak Mensenrechtenlaan 1, 1a, 3, 3a, 5 / Bergensesteenweg 2, 2 a, c, d. (Melckmansblok), Architect : Fernand Brunfaut, 1932
Appartementsgebouw voor sociale huisvesting, gebouwd in 1932 door architect Fernand Brunfaut, in zijn eigen modernistische stijl. Oorspronkelijk telde het gebouw zestig woningen met een slaapkamer, verdeeld over vijf blokken. Na de renovatie bleven er nog dertig appartementen over met een tot vijf slaapkamers.

Net als een open boek, liggen de gebouwen rond een centraal plein langs de Mensenrechtenlaan. Afwisselende volumes, vooruitspringend of verzonken, glazen trappenhuisen over de ganse hoogte van de gebouwen versterken de verticale lijnen. Zeer origineel dakwerk. Parement in rode baksteen (goedkoop materiaal uit de streek). Het gelijkvloers is bedekt met donkere en langwerpige bakstenen, een typische trend voor die periode. Funderingen in blauwe steen.

C'est avec le personnage de Guillaume Melckmans que commence l'histoire de la cité sociale de la Roue.
Né en 1871, dans une famille nombreuse, il prend, dès huit ans, le chemin de l'usine et partage rapidement la mise à l'œuvre des années 1880-1890. Il devient Conseiller communal d'Anderlecht en 1903, en 1907, cofondateur de la Coopérative du Foyer anderlechtois, il en fut président du Conseil d'administration. Il est Échevin de 1911 à 1932. C'est un socialiste très engagé dans de nombreuses associations et œuvres locales.

Dit uitzonderlijk geheel, beter bekend als het « Melckmansblok » werd genoemd naar Guillaume Melckmans, voorzitter van de raad van bestuur van de Anderlechtse Haard. Hij werd geboren in 1871 en overleed in Anderlecht in 1932. Hij was vastbesloten om alle sloppenwijken, verborgen in nauwe donkere steegjes, uit te roeien en ze te vervangen door deftige, moderne woningen met alle comfort.

Het monument op de hoekgevel van het gebouw gewijd aan Guillaume Melckmans werd helemaal in art-decostijl ontworpen. Ingehuldigd in 1930, uit brons en blauwe steen, maakt dit kunstwerk integraal deel uit van de gevel en is het ook terug te vinden op de plannen van de architect. Twee witte verticale lijnen lokken de aandacht naar het monument. De rechthoekige bas-reliefs die een zijwaarts mannenborstbeeld voorstellen, zijn van de hand van de Anderlechtse beeldhouwer Victor Voets (1882-1959).

DE FAMILIE BRUNFAUT

Dit is een echte architectenfamilie : de vader, Fernand Brunfaut (1886-1972), die vaak samenwerkte met zijn zoon Maxime (1909-2003), ontwierp vele gebouwen in Brussel. In Anderlecht renoveerden zij samen de hoofdzetel van de Maatschappelijke Voorzorg en ontwierpen zij de appartementsgebouwen langs de L. Crickxstraat en de Zelfbestuursstraat (1932) die in dezelfde stijl werden opgetrokken : functioneel, modern en esthetisch. Fernand Brunfaut ontwierp ook het art-decohuis nr. 27 langs de Hyppolite Limbourglaan. Gaston Brunfaut (1894-1974) was de broer van Fernand. De drie mannen tekenden de plannen voor talrijke sociale woningen in Brussel.

2 Minister Wautersplein

Mooi plein met een speeltuin, fraaie beplantingen, omringd door vrij grote huizen voorzien van tuinen. Van hieruit is de uurwerktoren van COOVI zichtbaar, een ontwerp van Antoine Courtens uit 1933. Deze toren was oorspronkelijk voorzien voor een openluchtschool in Neerpede, een project dat uiteindelijk niet werd uitgevoerd. De toren maakte later deel uit van het COOVI-complex.

3 Burgersstraat

Wandel achter de gemeenteschool P21, afdeling kleuter en lager onderwijs. Geheel van arbeidershuizen uit 1907, oprichtingsjaar van de Anderlechtse Haard waarvan de medeoprichter Guillaume Melckmans (1871-1932) voorzitter werd. De vereniging bestelde in datzelfde jaar aan de Lakense architect Boekmeyer een dertigtal arbeidershuizen in rode baksteen, waarvan nog twee fraaie eenheden bewaard zijn gebleven in de Burgersstraat en de Duivenmelkersstraat. Elk huis heeft een vooruitspringende voorgevel met een overdekte voordeur.

Zeer mooi samenspel van kleuren en bakstenen. Dit geheel van voor de oorlog was bestemd om werklieden te huisvesten in een deftige woning met alle comfort en staat meteen in schril contrast met de andere huizen van de tuinwijk, die eerder in cottagestijl werden gebouwd.

4 Duivenmelkersstraat, kijk rechts: 57 tot 183

Kleine arbeidershuizen in rode baksteen, identiek aan de huizen van de Burgersstraat.

5 Maak rechtsomkeer richting het Duivenmelkerspark, het sociaal restaurant en de kruidenierszaak ter hoogte van het nr. 124.

Wandel langs de sociale kruidenierszaak, de vzw « Le Filet », opgericht in opdracht van de dienst voor Maatschappelijk Welzijn en het OCMW van Anderlecht. In deze winkel kunnen vooral hulpbehoevende en kwetsbare mensen terecht. Het sociaal restaurant en het park bieden een prachtig uitzicht over het kanaal.

6 Volg de Duivenmelkersstraat en neem rechts richting Nationale Maatschappijlaan

👁️ : langs het nr. 87, klein industriegebouw met het opschrift « H. VAN BELLINGHEN MARCHAND DE BIERES ». Gevel in cimorné, overwegend groen.

➡️ *Wandel verder langs de Duivenmelkersstraat tot aan de Nationale Maatschappijlaan en hou even halt op de hoek van de G. Melckmanslaan.*

7 G. Melckmanslaan

Midden in de eilandengroep van het experimenteel bouwverf, onder leiding van architect Jean-Jules Eggerix, hebben bouwondernemers een achttiental verschillende bouwsystemen en bouwelementen kunnen uittesten. Deze drie bouweilanden, terug te vinden op een kaart getekend door de architect, zijn begrensd door de Duivenmelkersstraat, de Nationale Maatschappijlaan, de Anderlechtse Haardlaan (omgedoopt tot Guillaume Melckmanslaan in 1929) en de Energiestraat.

Het merendeel van de eerste huizen staan er vandaag nog. Bekende architecten zoals Jean-Jules Eggerix, Louis Herman De Koninck (1896-1984), Antoine Pompe (1873-1980), Fernand Brunfaut (1886-1972) en Herman Voets, broer van de beeldhouwer Victor Voets, hebben hieraan meegewerkt.

© C. Houdé

© C. Houdé

8 Wandel verder tot de hoek van de Nationale Maatschappijlaan en de G. Melckmanslaan

Geheel met 4 huizen nr. 1-3-5-6 die terug te vinden zijn op het origineel plan van Eggerix. Twee centrale huizen en twee driegevelhoekhuizen, onder eenzelfde vierpandendak. Geen boogramen maar vlakke panelen met vooruitspringende portalen.

Deze huizen werden onlangs gerenoveerd en geschilderd in de originele bouwstijl: de meeste huizen werden gemaakt met bouwelementen die in een betonnen skelet werden bevestigd. De openingen in de gevels lijken vrij conform met het origineel plan net als de luifels boven de voordeuren. De kruispatronen in de ramen werden echter verwijderd en in het dak werden dakramen geplaatst. Elke woning stemt overeen met een zeer gedetailleerd lastenboek en voor de binnenkant werd vooral rekening gehouden met ruimte, hygiëne, ventilatie en lichtinval. Hier staan nog enkele andere huizen-groepen in dezelfde stijl.

➡️ *Maak rechtsomkeer richting de Nationale Maatschappijlaan en volg de Kennisstraat.*

9 Kennisstraat

Andere huizengroepen in dezelfde stijl. Geheel van 3 huizen nr. 2-6-8, nr. 34-36 Geheel nr. 9-11-13-15 (zichtbare structuren) Geheel van twee huizen nr. 22-24 bezet met crèmekleurig plamuursel en zichtbare structuren.

10 De Energiestraat oversteken richting Van Winghenstraat

👁️ : de afwerking van de driegevelhoekwoningen en hun merkwaardig dak.

11 Van Winghenstraat

De site van de school Het Rad P21 – school Het Kleine Rad M7 – op de hoek van de Van Winghenstraat 1 en de Guillaume Melckmanslaan, 18B – maken deel uit van het onroerend erfgoed sinds 2008. Architect: Henri Wildenblanc, 1936, tevens directeur van de gemeentelijke eigendommen van Anderlecht. Deze architect werd beloond met het Kruis van de Orde van Leopold voor de aanleg van openbare badhuizen in dit gebouw. De architecturale stijl is vooral modernistisch, met enkele art-deco-toetsen, een stille doch authentieke getuige van de schoolse architectuur uit de periode vlak voor de Tweede Wereldoorlog. De modernistische beweging is vooral merkbaar in sie-

relementen zoals reusachtige kroonluchters, glasramen, houtwerk met Congolese houtsoorten (zoals licht en donker limbahout), daar waar de keramiektegels (zwart, grijs, oker en rood) in tapijtvorm en de gebruikte materialen eerder doen denken aan art deco. Gebouwen van twee verdiepingen, met grote ruimtes en veel lichtinval. De uurwerktoren en de naam van de school in art-deco letters staan aan de ingang. Deze uurwerktoren doet denken aan de toren van het COOVI-complex (architect Antoine Courtens, ontworpen in 1933). De merkwaardige badhuizen beschikken over 24 cabines, betegeld met witte keramiek opgeluisterd met een azuurblauw randje. Dit was vroeger een openbare instelling waar mensen uit de buurt die niet over een badkamer beschikten, kwamen baden. In de binnentuin staan vijf merkwaardige bomen: vier trompetbomen en een Chileense slangenden.

👁️ : *het glasraam «De Ronde van de Duivelsstaart», kunstwerk van de Brusselse glasmaester Fernand Crickx (1893-1979, gerenoveerd in 2016).*

12 Volg de Guillaume Melckmanslaan richting speeltuin, loop rond de gebouwen van de kindertuin en hou even halt op het plein.

13 Speeltuin

Hier klopt het hart van de tuinwijk.

De speeltuin werd aangelegd in 1921 tussen de Guillaume Melckmanslaan, de Nationale Maatschappijlaan en de Achturenstraat. Langs elke kant van de speeltuin ligt een gelijkaardige huizengroep, met telkens negen aan elkaar grenzende eengezinswoningen, onder eenzelfde doorlopend dak. Om de eentonigheid wat te breken, bestaan beide helingen uit een zadeldak, een schilddak en geknikte daken. De gevelbedekking varieert naargelang de schikking van de bedekkingsmaterialen : bakstenen en cementplamuursel. Tussen elke huizengroep loopt een steegje. De hoekhuizen met versneden panden zijn groter. Sommige huizen zijn nog steeds uitgerust met houten luiken. Een huizengroep langs de pare kant en een andere langs de onpare kant worden gescheiden door een middensteeg.

14 Wandel verder richting Achturenstraat. Hier ligt een uniek geheel, zeer verschillende van beide kanten van de speeltuin.

De huizen nr. 8-10-12-14-16 vertonen grote gelijkenissen. De kleine kleurvensters worden omringd door bovenramen met kruispatronen.

In het lastenboek, opgesteld door Jean-Jules Eggerickx, staat duidelijk bepaald dat het gebruik van «gekleurde glasramen, keramiektegels, porselein en majolica, ...» is toegestaan.

Volg de steeg langs de onpare kant tot aan de Wolvenstraat en loop door tot het Radplein.

15 Radplein

Sint-Jozefkerk – Architect Van Hove, 1938-1939

Het zeer stijlvol Latijns kruisvormig gebouw is zeer indrukwekkend. De hoeken overschaduwen het landschap. Het portaal is een prachtig art deco houtsnijwerk. De binnenruimtes zijn vrij open. Het dak wordt ondersteund door tongewelven die meer ruimte bieden aan het schip. De tien glasramen van het transept beelden het leven van Christus uit. De glasramen van het schip zijn moduleerbare vierkanten in blauwe, gele, bruine of paarse tinten. De stralende kruispatronen zijn afbeeldingen van engelen. De doopvonten zijn afkomstig van het kasteel van Aa. De vier biechtstoelen uit de 17de eeuw zijn afkomstig van de kapittelkerk Sint-Pieter-en-Guido. Wegens de Tweede Wereldoorlog, werd de kerk pas ingewijd in 1951 (zie gedenkplaat op de muur links naast het portaal).

Wandel verder richting Bergensesteenweg langs de Bouwkunststraat of langs het Radplein, de Volhardingslaan en de Mensenrechtenlaan tot aan het vertrekpunt van de wandelroute.

© C. Houdé

© C. Houdé

© C. Houdé

© C. Houdé

4. MOORTEBEEK

Deze tuinwijk werd in verschillende fases gebouwd : van 1922 tot 1926 voor de eigenlijke tuinwijk. Tussen 1930 en 1931 werden twee gebouwen met elk 34 appartementen bijgebouwd langs beide kanten van het Effortpark, de Fénelonstraat en de Sévignéstraat. Volgens de wens van Jean Lombaerts, werden er in 1950 nog 52 appartementen verdeeld over vier blokken bijgebouwd voor gepensioneerde gezinnen of «oude koppels», ontworpen door Josse Mouton. Om eentonigheid te breken, werden zeven verschillende architecten aangeduid om alle gebouwen te ontwerpen.

Groep 1. Architect : Jean-François Hoebe (1896-1968). Stedenbouwkundige verantwoordelijk voor de wijk Moortebek en de huizen van de Agronoomstraat, het begin van de Sévignéstraat, het einde van de Horatiusstraat, het winkelcentrum en het oostelijk gedeelte van de Shakespearelaan.

Groep 2. Architect : Bragard. Horatiusstraat.

Groep 3. Architect : Josse Mouton (1887-1960). Virgiliusstraat en midden van de Shakespearelaan.

Groep 4. Architecten : Verlant en De Paep. Homerusstraat, de Sévignéstraat, Lamartinestraat.

Groep 5. Architect : Joseph Diongre (1878-1963). Corneillestraat en het westelijk gedeelte van de Shakespearelaan.

DE TWEE BEKENDSTE GRONDLEGERS VAN DE WIJK :

Jean Lombaerts (1883-1950), vakbondsafgevaardigde, beheerder en secretaris, die woonde in het nr. 36 van de Horatiusstraat en zich gans zijn leven heeft ingezet voor het welzijn van de wijk.

Albert Marteau (1886-1949), dokter die zich ingezet heeft voor de sociale huisvesting en het gemeenschapsleven. Hij was voorzitter van de raad van bestuur van de vereniging «Gemeenschappelijke Haarden», parlamentslid en minister van Volksgezondheid in 1947.

Een herdenkplaat ter ere Jean Lombaerts (Tolstoilaan) en een borstbeeld op een zuil van Albert Marteau, ontworpen door de beeldhouwer lanchelevici (pleintje in de Sévignéstraat), brengen hulde aan deze drijvende krachten van de tuinwijk. Hun gezamenlijke ideeën over maatschappelijke solidariteit en de jaren gevangenschap in Duitsland brachten deze mannen dichter bij elkaar. Zij zijn deze overtuiging dan ook hun ganse leven trouw gebleven.

Groep 6. Architect : Fernand Brunfaut (1886-1972). Ronsardstraat, Rabelaisstraat en het zuidelijk gedeelte van de Shakespearelaan.

Met de straatnamen nemen we een duik in de schrijverswereld : Corneille, Virgilius, Fénelon, Tolstoï, de Sévigné, Shakespeare, Rabelais, ...

De woonwijk Moortebek grenst langs het oosten aan de gemeente Dilbeek, langs het noorden aan de Ninoofsesteenweg, langs het oosten aan de Agronoomstraat en langs het zuiden aan de Tolstoilaan. De wijk telt veel parallelle straten langs beide kanten van een bommenlaan, die werd ingehuldigd in 1923.

De huizen van de wijk maken geen deel uit van het erfgoed, maar binnen- en buitenwerken moeten goedgekeurd worden door de dienst Stedenbouw. Ook het huishoudelijk reglement is vrij streng.

1 Corneliusstraat

Net zoals in alle andere tuinvijwen maakt elke eengezinswoning deel uit van een geheel met vier of vijf wooneenheden onder eenzelfde dak. Elke blok lijkt op een groot huis waarvan de verschillende wooneenheden enkel herkenbaar zijn aan het aantal voordeuren. Elke woning telt twee verdiepingen, het gelijkvloers en een eerste verdieping met daarboven een zolderverdieping. Het aantal kamers is afhankelijk van het aantal familieleden. Vroeger bestonden er geen badkamers. Elk huis beschikt over een eigen

2 Effortpark

Dankt zijn naam aan de vereniging «l'Effort». Het park bevindt zich aan de rand van de tuinwijk. De twee appartementsgebouwen, Fénélon en Sévigné, gebouwd in 1930-1931 door architect Josse Mouton, zijn eerder sober en modernistisch. Wandel tot in het midden van het park

daat een uitzicht biedt op de gebouwen langs de Fénélónstraat : bruine ramen en de Sévignéstraat : lichtblauwe ramen, en de achterzijde van acht privéhuizen van de Homerusstraat. Het paviljoen is een ontmoetingscentrum voor senioren (jaren 1958).

3 Fénelonstraat

Wandel langs de gebouwen van de Fénélonstraat tot aan de Homerusstraat : lichte gevels, geometrische ruimtes met elkaar verbonden door opeenvolgende nissen, modernistische en functionele stijl.

4 Rechts van de Homerusstraa

Langs de linkerkant van de straat, private woningen gebouwd door Josse Mouton samen met twee gebouwen. Rechts een huizengroep in cottigestijl, gebouwd door de architecten Georges Verlant en De Paepe.

5 Hoek van de Homerusstraat en de Sévignéstraat

Pleintje met het borstbeeld op een stenen zuil van Albert Marteau, ontworpen in 1959 door beeldhouwer Ion Ianchevici (Belgische beeldhouwer van Roemeense afkomst, geboren in 1919). Het standbeeld werd gefinancierd door een inschrijving ter gelegenheid van de 10de verjaardag van de dood van Albert Marteau, met de bedoeling zijn herinnering levendig te houden..

Volg de Sévignéstraat, mooie straat met bomen, tuinen en bloemstruiken.

6 Virgiliusstraat

Architect : Josse Mouton
Huizengroep met een kleine luifel,
ramen met kruispatronen en luiken.
Een pleintje dat de ruimte verbreedt,
geeft meteen meer grandeur aan het
geheel. Langs de onpare kant van de
straat, bezetting met geschilderde
bakstenen en langs de pare kant met
plamuursel.

7 Shakespearelaan

Wandel langs de huizen nr. 21-19-17, ontworpen door Josse Mouton. Bekijk vooral de open ruimte tussen de nrs. 17 en 15, de kleurwijziging van het houtwerk en de merkwaardige bewerking van hoeken en daken. Werk van een andere architect!

8 Horatiusstraat

Architect : Bragart
Huizengebouwd in 1923 en bewoond door de eerste kandidaat-huurders. Jean Lombaerts vestigt zich in het nr. 36 van de Horatiusstraat om de werken van dichtbij te volgen. Er is geen stromend water, geen gasleidingen, geen rioleringen of straten. Het zal drie jaar duren voor de laatste bewoners in de loop van de zomer van 1926 hun intrek zullen kunnen nemen..

9 de Sévignéstraat (rechts) tot aan het plein, ontmoetingscentrum van de wijk.

Links de « Chalet van Moortebeek » en rechts het « winkelcentrum ».

De huidige chalet vervangt in 1937 de houten constructie, gift van het Volkshuis, gebouwd door architect Josse Mouton in 1932.

De primitieve chalet bood onderdak aan een kleuter- en lagere school.

Enkel de chalet en de gebouwen van het Effortpark, gebouwd door dezelfde architect, zijn kenmerkend voor deze modernistische stijl, zelfs iets dichter bij de « cruiseschip » stijl wat de chalet betreft.

10 De Chalet van Moortebeek

is een viergevelgebouw met een mengeling aan gelijke oppervlaktes en afgeronde geometrische ruimtes, vooruitspringende verdiepingen met balkons, een plat dak met overhellende kroonlijst, bannerramen met vooruitspringende vensterbanken en een horizontale luifel op de gelijkvloers.

Het centrum organiseert culturele en sportieve activiteiten en beschikt over kleedkamers en douches in de kelderverdieping, een herinnering aan de tijden toen huizen niet over badkamers beschikten.

Rechts, iets hoger, ligt het voormalig winkelcentrum in L vorm, gebouwd in dezelfde stijl als de huizen van de wijk onder leiding van architect Hoebe. Het winkelcentrum telde vier coöperatieven (handelszaken) waarvan als laatste een apotheek die in 2014 werd gesloten. Hier bevindt zich nu de hoofdzetel van de Stichting Jean en Eléonore Lombaerts. Deze stichting werd opgericht in 1986 na het overlijden van Eléonore Lombaerts, als eerbetoon aan haar vader. Doel van deze stichting is solidariteits- en samenwerkingsprojecten te financieren. In het centrum van het plein vindt men sportuitrustingen en een speeltuin voor kinderen.

11 Agronomiestraat

Aan de rand van de tuinwijk, langs de linkerkant van de straat liggen private art-deco- en modernistische huizen.

Bekijk het nr. 171 : vooruitspringende gevel, keramiektégels, plat dak. De rechterkant is omgeven door een huizengroep in cottagestijl, met dakramen, gebouwd door architect Hoebe in 1923.

We mogen zeker niet vergeten dat hij als stedenbouwkundige verantwoordelijk was voor de algemene plannen van de Moortebeekwijk.

De Shakespearelaan oversteken (oostkant) en verder wandelen langs de Agronomiestraat

die van uitzicht veranderd : de huizen in cottagestijl maken plaats voor vier appartementsblokken (52) met een verdieping, gebouwd door architect Josse Mouton. Het zijn de « Lombaertsgebouwen », bestemd voor « oudere koppels » die ingehuldigd werden in 1952. Eenvoudige en repetitieve architectuur met bakstenen.

12 Tolstoïstraat

Gedenkteken ter ere van Jean Lombaerts, links van de Tolstoïstraat, met zeer mooie huizen in art-decostijl, geometrische frontons, balkonrelingen langs driehoekige erkers naast een langwerpig zeshoekig boograam omringd door keramiektégels.

13 Ronsardstraat

Huizen in Engelse cottagestijl, met zeer verzorgde decors, ontworpen door architect Fernand Brunfaut. Deze huizen kenden een valse start in 1922, het jaar waarin de bouwonderneming de boeken neerlegde.

Huizengroep onder eenzelfde dak, met brede trapeziumvormige frontons en zijdaken waarvan de panden dalen tot aan de ramen van de gelijkvloers. Boogramen en raamvariaties, soms hoog omringd door bruine verticale streken, soms klein, laag en horizontaal naast elkaar onder een trapeziumvormig frontaal. De frontalen zijn versierd met driehoekige friezen (een voorkeursmotief in de art-decostijl). Contrasterend zijn de bruine strepen tegen een lichte achtergrond. De verf brengt ritme in de gevel en dient niet enkel als decoratie maar onderlijnt hier en daar elementen zoals vensters, portalen en kleine ramen langs beide kanten van de voordeur, verticale streken die de belangrijkste gewelfjuk benadrukken, overkoepeld door een fronton. Geometrische motieven.

14 Shakespearelaan tot aan de Rabelaisstraat, westelijke grens van de tuinwijk, met steeds dezelfde huizengroepen onder eenzelfde dak, met picturale decoraties. Rechts, net iets lager dan de Shakespearelaan, gebouwen uit 1970, die eigendom zijn van de Anderlechtse Haard.

Keer terug langs de Shakespearelaan en wandel richting bushalte.

5. SCHEUT

Deze buurt bleef lang afgesloten van de stad en andere wijken van Anderlecht. In 1828 werd de Ninoofsesteenweg aangelegd, een belangrijke 60 km lange invalsweg tussen de hoofdstad en de stad Ninove. Tijdens het interbellum werden andere wegen aangelegd, zodat de wijk meteen deel uitmaakte van de stadsstructuur van Anderlecht.

Kenmerkend voor Scheut is zijn geladen geschiedenis. In 1365 wordt hier de veldslag van Scheut uitgevochten tussen de Graaf van Vlaanderen en de Hertog van Brabant.

Een kapel ter ere van Onze-Lieve-Vrouw van Genade werd opgericht in 1450, maar verdwijnt rond het einde van de 16de eeuw, slachtoffer van godsdienstoorlogen. In 1870 richt broeder Théophile Verbiest er de Congregatie van het Onbevlekt Hart van Maria op, beter bekend als de « Missionarissen van Scheut », een congregatie van paters en missionarissen die nog steeds actief is in de wijk, onder meer met hun zeer mooi Chinamuseum.

Tijdens onze wandeling door deze wijk ontdekken we een mix aan stijlen, van kleine gebouwen tot eengezinswoningen, van werkplaatsen tot kleine fabrieken op mensmaat, die zich allemaal perfect integreren in de stadsstructuur. Tussen 1919 en 1937 wordt de architectuur sterk beïnvloed door de periode tussen beide wereldoorlogen.

Langs de route liggen twee kerken, schitterende voorbeelden van godsdienstige gebouwen in art-decostijl. Daar waar de meeste kerken tijdens het interbellum gebouwd werden in neogotische en neoromaanse stijlen, trouw aan de architectuur uit de middeleeuwen, zien we hier een vernieuwde architectuur die openstaat voor modernisme in het gebruik van materialen, zoals gewapend beton voor de binnen en buitenruimtes, stenen in gekleurd glas, geprefabriceerde elementen in gewapend beton en granieten vloeren. Deze stijl opent mooie perspectieven.

© C. Houdé

1 Vertrek aan het metrostation Jacques Brel, uitgang Norbert Gillelaan en Glasgowstraat.

Het metrostation werd ingehuldigd in 1982 en ligt vlak achter de voormalige kartonfabriek Vanneste en Brel, gelegen in de Verheydenstraat 18 (huidig adres van de firma Bois Watteau).

2 Norbert Gillelaan

Huizen nr. 4 en nr. 6

Deze twee huizen vormen een prachtig evenwicht dankzij de organisatie van de elementen die ze samenstellen: baaien en openingen, dakaansluitingen, materiaalkeuze, kleuren en de schikking van de sierbakstenen, die vakkundig de verschillende ruimtes van de gevel benadrukken.

Beide huizen zijn een perfect voorbeeld van de wil van de eigenaars om in eenzelfde bouwstijl een persoonlijke toets aan hun gevel te geven in functie van hun middelen en voorkeuren.

Norbert Gillelaan, 4 – Architect onbekend, 1936

Dit huis is moderner dan zijn buur en doet denken aan de wandelgangen van grote passagiersschepen. De gevel valt op met een centrale as die de horizontaliteit benadrukt in de plaatsing van de vensters, het boograam op de eerste verdieping, omringd door kleine ronde balkons, de metalen buisrelingen. Het boograam

fungeert als ondersteun voor het balkon op de eerste verdieping. Deze wordt beschermd door buisrelingen die eindigen in twee cilindervormige volumes, bekroond met twee lichte kroonlijsten die breed uitsteken langs de voorgevel.

Oorzaak hiervan is dat de kroonlijst uit meerdere stukken bestaat: een gedeelte ligt boven de centrale as van de gevel en het dubbel raam. Maar het mansardedak loopt in twee rechthoeken verder naar beneden, panden die bedekt zijn met kleine leien en die reiken tot aan de twee cilindervormige kroonlijsten aan beide zijden van de metalen reling van het balkon. De schikking van de bakstenen, soms horizontaal, soms verticaal, benadrukt de ruimtes. De eenvoudige voordeur is versierd met een glazen vergrendeling. Rechts, in de funderingen afgewerkt met blauwe steen, staat het volgende opschrift gegraveerd: « Consortium techn-Bruxelles ».

Norbert Gillelaan, 6 – Architect: Albert P. Van Hamme, 1932

(Handtekening en bouwjaar op de fundering in blauwe steen). Hier is de trend wat sierlijker, hoeksgewijs wat strakker en geometrisch, hier wordt gespeeld met materie en kleuren (bakstenen, gladde oppervlaktes bedekt met wit plamuursel, houten ramen en deuren in wijnrode kleuren,

bovenlicht met glasramen).

De gevel telt twee gewelfjucken waarvan de belangrijkste twee trapeziumvormige boogramen telt. Het boograam van de eerste verdieping is zeer indrukwekkend, met hoekwerk in wit plamuursel. Beide steunen op vooruitspringende steunblokken. Het vaste gedeelte van de ramen is versierd met houtwerken geometrische glasramen. De wat verzonken deur is een kunstwerk van verticaal en horizontaal smeedijzer, in het wit geschilderd. Een merkwaardig geheel met een smeedijzeren lantaarn, met kleine glasramen versierd met geometrische motieven omringd door fraaie touwen.

De andere huizen zijn uiteraard ook zeer bijzonder. Op dezelfde stoep ligt het nr. 22A-B, met een ovaal deurraam met fraaie met bloemen versierde glasramen. Aan de overkant zijn ook de nrs. 11-15-17-19 zeer merkwaardige bouwwerken.

Norbert Gillelaan, 37 – Architect: J. Moreau, 1933

Norbert Gillelaan, 39 – Private woning van de Heer C.J. Baele, 1922

Klein gebouw in baksteen met een dubbele bestemming (het nr. 39 is een woning en het nr. 37 een huurwoning en een werkplaats). Onderaan op het fronton is de bedrijfsnaam nog duidelijk leesbaar: « C.J. Baele - Appareils de brasserie ». Op de eerste verdieping is de gevel versierd met boogramen,

verticale lijnen en vooruitspringende bakstenen. In het midden ligt een vrij sobere en bescheiden ingang.

Kleine fabrieken werden verdoken tussen eengezinswoningen, werkplaatsen en opslagruimtes midden in een eiland. Enkel merkbaar voor de voorbijgangers waren de grote gangspoorten of garagepoorten. Langs deze wandelroute liggen nog enkele soortgelijke gebouwen.

Norbert Gillelaan, 63 Pastorie - Onze-Lieve-Vrouw van het Heilig Hartkerk, 65-69 – Architect onbekend, 1935

Zeer mooi geheel in art-decostijl, gevormd door de kerk en de pastorie. Parement in donkere baksteen en andere stenen, mansardedak voor de pastorie en dubbel frontaal met een breed kruisbeeld voor de kerk. Mooie geometrische verdeling van de glasramen rond het portaal. Reliëf van de Heilige Maagd en het Kind. Horizontale verdeling van bannerramen met in het midden een dubbele deur met twee zijgangen. In de kerk overheerst soberheid met doopvonten, beelden,

© C. Houdé

doeken en glasramen. De kerkklok werd na het neerstorten van de kerktoeren, binnen in de kerk gehangen. Deze kerk beschikt over een prachtige akoestiek.

Norbert Gillelaan, 50 – Architect: J. Roggen, 1933

Contrastenspel met materialen: bakstenen en verniste keramiektégels rond de deuren en ramen, in groene, gouden en zwarte tinten.

3 Léon Debattylaan, 24-30 en Léopold De Swaeflaan, 4-14.

Geheel van gerenoveerde sociale woningen, eigendom van de gemeente. Sobere en functionele appartementsgebouwen. Opgetrokken met goedkope bouwmaterialen, doch met een mooi evenwicht tussen het ritme en de esthetiek van de gevels.

Retour avenue Léopold De Swaef et poursuivre jusqu'à la rue Edmond Rostand.

4 Edmond Rostandstraat

Edmond Rostandstraat, 59-63 en gevel langs de Scheutlaan, 155 – Architect: Antoine Pompe, 1936.

Werkhuizen en kantoren van de firma Fibru-Fisch. De grote letters overheersen het gebouw. Werkplaatsen en fabrieken vielen niet op in deze woonbuurten, wat hen niet weerhield om een beroep te doen op bekende architecten. Deze garandeerden een verzorgde afwerking die een perfect

imago weerspiegelde van de kwaliteitsproducten die in de werkplaatsen werden vervaardigd.

Momenteel biedt het gebouw onderdak aan de firma Fibru Europ bvba, een atelier dat gespecialiseerd is in het fabriceren van officiële onderscheidingen, trofeeën en kunstartikelen.

Alles begon in 1853 (datum die vermeld staat op de naamborden boven de deuren) in een kleine werkplaats waar Antoine Fisch, meester-graveerder, onderscheidingen en medailles maakte. In 1936 kreeg Antoine Pompe (1873-1980) de opdracht om een nieuw gebouw te ontwerpen voor de werkhuizen en kantoren van deze bloeiende onderneming.

De vlakke betonnen onderkant van de hoofdgevel van het Fibru Fisch

ANTOINE POMPE

Brusselse architect van Nederlandse afkomst, zoon van een juwelier, die verschillende stades liep bij meestersmeden en bouwers-smelters, alvorens definitief voor de architectuur te kiezen. Antoine Pompe besteedt veel aandacht aan smeedijzerwerk en aan de ambachten in het algemeen. Hij kan heel goed tekenen, hij schetst voorontwerpen schetste van meubelen, juwelen en kunstsmidijzer. Hij raakte bekend in 1910 met de bouw van de kliniek van Dokter Van Neck in de Waefelaertsstraat in Sint-Gillis. Dit zeer persoonlijk werk creëert een nieuwe bouwstroming waar esthetiek samengaat met rationaliteit. Elk sieralement in de gevel heeft een structureel nut. Ook ontwierp hij talrijke huizen voor tuinnijken in België, onder meer voor de wijken van Het Rad en Moortebek in Anderlecht.

gebouw staat in schril contrast met de mooie raamrondingen, beschermd door een fraai smeedijzeren hekken, en de bovenverdiepingen met rechte lijnige parementen in gele baksteen : rechthoekige vensters, plat dak. De hoeken zijn mooi versierd met ingebouwde stenen lantaarns. Fundering in hobbelige blauwe steen. Zeer mooi smeedijzer. De voorgevel van het andere gebouw rond de binnenkoer ligt langs de Scheutlaan.

Edmond Rostandstraat, 73 – Architect : J. Installé, 1934

Architect J. Installé is de ontwerper en opdrachtgever van dit bouwwerk. Kleine woning in modernistische stijl, met een ondergrondse garage en dus trappen die leiden naar de inkom. Links twee boogramen en een merkwaardig dakterras met een cilindervormige reling. De aanwezigheid van een garage kondigt de opkomst van de auto aan.

Edmond Rostandstraat, 34 – Architect : Desmedt, 1931

Mooie eengezinswoning uit 1931, zeer kenmerkend voor de art-decostijl, ontworpen door architect Desmedt

(handtekening en bouwjaar op de pijler in blauwe steen langs de straatkant). De woning geschikt over een voortuin, omringd door een smeedijzeren hekken versierd met ruiten en spiralen. De gevel combineert donkere, dunne en langwerpige bakstenen met blauwe steen. Speciaal zijn ook de lichtkleurige ruitvormige voegen. De gevel telt twee gewelfjucken waarvan de tweede uitgerust is met twee trapeziumvormige boogramen en blauwe hoekstenen. Het tweede boograam fungeert als onderbouw voor een fraai balkon omringd door een mooi smeedijzeren reling, in dezelfde stijl als het hekken van de voortuin. De voordeur is overdekt met een luifel in blauwe steen en omringd door twee lantaarns. Schoenschrapeer.

➡ *Maak rechtsomkeer richting L. De Swaefstraat tot aan de Achille Jonasstraat. Volg de Achille Jonasstraat richting Bergensesteenweg.*

5 Sint Vincentius a Paolokerk, Ninoofsesteenweg, 367 - 371 – Architect : Josse Smolderen (1889-1973), 1935-1937

Gerenoveerd in 1986 door architect Lamonte. Ingewijd op 10 oktober 1945 door kardinaal Van Roey. Daar het aantal kerkbezoekers een dieptepunt had bereikt, tekende monseigneur De Kessel in 2016 een decreet voor de ontheiliging van de kerk.

De hoge toren langs de straatkant zorgt ervoor dat dit kerkgebouw van ver zichtbaar is. De hoogte van deze toren is onevenredig met de rest van het gebouw. De aparte klokkentoren ligt net achter het gebouw.

Het gebruik van donkere bakstenen voor het parement op

het skelet in gewapend beton geeft een gevoel van soberheid. Tussen de kerk en de klokkentoren loopt een laag gebouw dat leidt naar de dienstruimtes.

Bovenaan het indrukwekkend gevelfrontaal staat een stenen kruisbeeld. Boven het monumentaal portaal lopen twee ingewerkte achthoekige torentjes en steunpilaren die uit de voorgevel steken. De hoge rechthoekige vensters tussen beide torens zorgen voor lichtinval.

De kerk bestaat uit een enkel schip met twee dakranden, die langs de buitenkant vrij opvallend zijn, doch onzichtbaar zijn langs de binnenkant, waar ze verborgen zitten onder een cassetteplafond, gemaakt met behulp van opvallende donkergrijze balken.

Het gebouw wordt verlicht door een samenstelling van in beton gegoten vierkante kleurramen (blauw, groen, geel). De granieten vloer bestaat uit kleurrijke marmerfragmenten. De kruisweg uitgebeeld in verschillende glasramen is een werk van de Brusselse kunstenaar J. Crickx.

Opmerkelijk orgel (1962) dat opgenomen werd in de inventaris van merkwaardige kerkorgels. Door haar ontheiliging in 2016 werden de kerk en haar pastorie omgebouwd in een katholieke school, die deel uitmaakt van de Sint-Goedele scholen. In 2018 wordt hier gestart met een proefproject, een « tienerschool » voor jongeren, wiens cycli zich onderscheiden van traditionele scholen.

➡ *Maak rechtsomkeer tot aan de Ninoofsesteenweg en neem rechts de Scheutlaan. Wandel verder tot aan het kruispunt met de Van Souststraat. Volg de Van Souststraat tot aan het hoekgebouw met de Weeshuisstraat, 134*

Appartementsgebouw met drie vlakke gevels. Parement met donkere bakstenen en plamuursel. Het gebouw telt

drie voordeuren, waarschijnlijk naargelang de verdeling van de appartementen) die toegang bieden tot een portaal geplaveid met graniet. De toegang tot de straat is overdekt door een boog versterkt met een massieve sleutel (anker) in het midden van het gewelf.

➡ *We wandelen verder langs moderne gebouwen, waarvan de grootte en de volumes zich perfect integreren in de bouwstijl van het interbellum.*

6 Wandel verder tot aan de Puccinistraat

Puccinistraat, 17 – Architect onbekend, 1933

Klein gebouw in modernistische stijl met een asymmetrische structuur. Verzonken voordeur met een dubbele betonnen luifel en parementen in vernist keramiek. Cilindervormige reling.

Puccinistraat, 27 – Architect : L. Deltombe, 1926

Een sgraffito wijst op het bouwjaar van het gebouw, « 1926 », omringd door een twijg met gestileerde rozen (Mackintosh roos). Boven de voordeur, een reliëf met een fruitmand en bladerenkrans, een typerend motief voor de art-decostijl.

➡ *Wandel verder door de Puccinistraat richting de Obusstraat tot aan het Henri Reyplein.*

Jacques Mannestraat nr. 7, gebouwd in 1934, vlakbij het ouderlijk huis van Jacques Brel. Omgebouwd tot een rustige ontmoetingsruimte, waar de vrolijke sfeer uit de jaren 1942-1951 ver te zoeken is. De tijd toen Jacques Brel er regelmatig langskwam, met tal van handelszaken en de « tram 33 ». De tekst van het liedje « Madeleine » werd in de blauwe steen gegraveerd.

➡ *Wandel verder langs de Maurice Herbettelaan, richting Koloniale-Veteranensquare.*

7 Maurice Herbettelaan

De Maurice Herbettelaan werd aangelegd in 1929. De gebouwen uit de beginjaren 1930 zijn dus tijdgenoten van de aanleg van de laan.

Weeshuisstraat, 59 en M. Herbettelaan, 67 – Architect en bouwjaar onbekend.

Textielfabriek FABELTA/Voormalige zijdeweverijen van Tubeke. Overgenomen in 1960 door MBLE, « Manufacture Belge des Lampes Électriques », een naamloze vennootschap die vandaag nog steeds het gerenoveerde gebouw betreft langs de Tweestationsstraat, 82. Zeer geslaagde renovatie (2002-2003) met respect voor de oorspronkelijke gebouwen. De ruimte werd bewaard net als de aaneenschakeling van frontalen van de voormalige industriegebouwen. De architecten kozen voor industrieel materiaal zoals staal en baksteen. Talrijke externe metalen loopbruggen, rasters voor de vensters, ramen met stalen dwarsbalken.

Maurice Herbettelaan, 32 – Architect : A. Marin, 1935

Dit mooi gebouw heeft zijn authenticiteit bewaard. Gevel met twee symmetrische vleugels langs beide kanten van het portaal. Parement met fijne en langwerpige bakstenen, typerend voor de art deco. Verticale schikking van de bakstenen boven de ramen. De gelijkvloers is versierd met verniste groene en zwarte keramiektégels. De groene kleur komt terug in de ramen en lijkt sterk op de originele kleur. De trap in de inkom wordt verlicht door verticale vensterstroken in bedrukt glas (in reliëf). Plat dak met hoger middelste gedeelte.

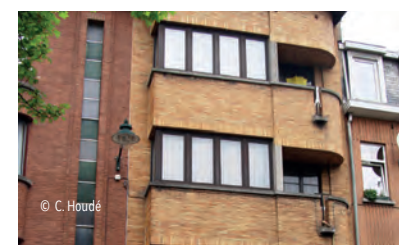
Maurice Herbettelaan – Elektrische verwerkingscabine – Architect : van Elst, 1931

Trapfrontaal met gegraveerde letters in het art deco fronton « Cabine Her-

bette » en in het midden « Service de l'Électricité – Elektriciteitsdienst ». Gevel in klampstenen, plinten in blauwe steen, baaidrempels in witte steen en Franse namaaksteen. Het ritme wordt aangegeven door de opstelling van de verticale ramen, die wat verzonken liggen in de voorgevel. Opdrachtgever : Elektriciteitsmaatschappij van Anderlecht.

Maurice Herbettelaan, 10-20 – Sociale woningen van de gemeente - 1930.

Mooie gevelstijl, dankzij de afwisseling van vooruitspringende drieho-

ken langs de boogramen en vlakke muurpanden. De luifel boven de voordeuren is gekarteld. Mix van evenwichtige materialen, vensterstroken, blauwe steen en namaaksteen.

8 Gespstraat, 70 – Architect : A. Meuleman, 1923 en een andere bouwphase van het einde van de jaren 1970 (bijgebouwen van de firma MBLE) – Mooi doch zeer herkenbaar gerenoveerd geheel.

Dit gebouw was oorspronkelijk een hielenfabriek. Twee hoofdgebouwen gescheiden door een portaal dat uitgaat op een doorgang. De kantoren van de directie en de administratieve diensten van de hielenfabriek bevonden zich links vooraan. Rechts vooraan het pakhuis. Achteraan de werkhuizen. Lateien in gehamerd beton.

↳ *Maak rechtsomkeer richting Koloniale Veteranensquare en neem de Demosthenesstraat*

9 Ddmosthenesstraat, 31 – Architect : Charles Riffart, 1917-19

Voormalige drukkerij De Wulf. Klein charmant gebouw, oorspronkelijk bestemd als drukkerij. Gebouwd in baksteen, geïnspireerd door de Hollandse School. Mansardedak tot laag tegen de gevel, met bolvormige vensters en ruitjesramen. Mooi bewerkte frontalen (met rondingen en tegenrondingen). Bij de uitgave van deze gids was dit gebouw sterk verwaarloosd.

↳ *Maak rechtsomkeer richting Koloniale Veteranensquare en neem de Scheutlaan*

10 Scheutlaan

Scheutlaan, 117 – Architect : M. Demaet, 1927

Pand voor gemengd gebruik, met woningen, kantoren en werkplaatsen. Het past perfect in het straatlandschap. Vroeger werd in deze werkplaatsen peper verwerkt en ingepakt, beter bekend als de « Poivre Sagary ». De hoofdzetel van het Franse moederbedrijf van Poivre Sagary bevindt zich in Rijsel.

Nog een mooi voorbeeld van een perfect geslaagde integratie van een kleine fabriek in een woonwijk.

Gevel met een parement in baksteen, met art deco stroken en versieringen in blauwe steen en witte namaaksteen. Balkon voorzien van een fraai smeedijzeren reling met een dubbele spiraal in S vorm. Vooruitspringende raamomlijstingen. Op het fronton staan in reliëf de initialen « P » en « S », voor « Poivre Sagary », het naamkaartje van de werkplaats.

Scheutlaan, 191 – Architect en bouwjaar onbekend

Klein fabrieksgebouw. Voorgevel in baksteen. Fundering in blauwe steen, stroken in witte namaaksteen. Op de gelijkvloers rechts van het gebouw vindt men de private inkom en de garagepoort die leidt naar de werkhuizen achteraan.

↳ *Maak rechtsomkeer richting Koloniale Veteranensquare en wandel verder langs de Scheutlaan tot aan de Birminghamstraat.*

Hou even halt bij de kleine hoekgebouwen, met twee of drie verdiepingen, die uitgeven op de square, elk met een eigen en kleurrijke ruimte-invulling, dit allemaal dankzij het gebruik van verschillende materialen.

Scheutlaan nr. 25-27 – Architect : Pierre Ravert, 1936

Kleine steenhouterij, waarvan het bouwjaar prijkt op het trapvormig fronton.

Deze werkplaats (werf) is eigendom van Léon en Pierre Ravert van de firma « L. Ravert & Zonen : beeldhouwwerken, restauratiewerken en gevelrenovatie », met hoofdzetel op het nummer 36 van de Bruinstraat in Anderlecht. « Ravert & Zonen, grafstenen en gedenkstenen » is een andere van hun vestigingen op het nummer 9 van de Britse Soldaatlaan, vlak naast de begraafplaats Vogelenzang.

Scheutlaan, 17-19 – Architect : P. Meewis, 1930

Voormalige « Ateliers d'Électro-gravure belge », naamloze vennootschap. Een koperen plaat, links van de voordeur, was het naamkaartje van het bedrijf, dat intussen niet meer bestaat.

Deze werkhuizen volgen hetzelfde schema als de andere werkhuizen en fabrieken die langs onze wandelroute liggen, met een of twee voordeuren naar de kantoren of woongedeeltes en een breed portaal dat leidt naar de werkhuizen achteraan.

11 Keer terug naar het metrostation Jacques Brel langs de Birminghamstraat.

BUITEN DE LIJNEN

Missionarissenlaan, 5 - 1923

Oorspronkelijk was dit gebouw een opslagplaats voor wijnen en sterke dranken. Origineel fronton met opschrift.

© C. Houdé

6. KUREGEM

Sinds het einde van de 13de eeuw omhelst deze wijk het oostelijk gedeelte van de gemeente. De industriële revolutie vond hier de perfecte voedingsbodem voor de toenmalige economische en maatschappelijke mutatie. De Zenne, net als de spoorweg, hebben een belangrijk rol gespeeld in de economische ontwikkeling van Kuregem dankzij de vele bedrijven die zich vestigden langs de oevers van de rivier. In de 19de eeuw, tussen 1827 en 1832 werd het kanaal Brussel-Charleroi gegraven. Begin van de jaren 1840 werd het treinstation van Kuregem gebouwd. Nieuwe verkavelingen werden uitgestippeld, met enerzijds burgerhuizen voor de fabriekseigenaars en anderzijds vrij comfortabele arbeidershuizen.

Anderlecht beslist midden in deze burgerwijk een gemeentehuis te bouwen. Een merkwaardig voorbeeld van de architectuur uit de 19de en 20ste eeuw, met onder meer, neogotische en Vlaamse neorenaissancegevels. Kuregem is ook de broedplaats van de geometrische art nouveau, de voorloper van art deco.

«De Triangel » is een buurt van deze wijk die grenst aan Brussel Stad. Het is een handelsbuurt in driehoeksvorm die loopt van de Luchtvaartsquare, langs de Poincarélaan en in een Y vorm doorloopt langs de Lambert Cricxstraat en de Zelfbestuursstraat. Deze buurt is vooral bekend in de mode-industrie dankzij de aanwezigheid van talrijke groothandelaars in kleding, een activiteit die zich vooral heeft ontwikkeld in de loop van de 20ste eeuw.

Mooi homogeen geheel van hoogstaande architecturale kwaliteit, gebouwd of gerenoveerd in de jaren 1920-1930. Wij hebben gekozen voor de meest representatieve voorbeelden van deze nieuwe naoorlogse stroming, namelijk de bouw van prachtige appartementsgebouwen met handelszaken op de gelijkvloers. De opkomst van burgerlijke appartementsgebouwen werd vergemakkelijkt door de nieuwe wet van 1924 inzake mede-eigendom.

De eerste gebouwen zijn nog vrij klassiek en traditioneel, een manier om een nieuw klantenpotentieel te bekoren. Zij bieden hetzelfde comfort als individuele woningen, maar op eenzelfde verdieping. In deze buurt vindt men ook luxehotels, die bewaard bleven in de originele stijl, met mooie terrassen die uitgeven op de Luchtvaartsquare, waar altijd een hippe sfeer heerst.

1 Luchtvaartsquare, 29-33, Gebouw van de Sociale Zekerheid – Architect : R. Pringier, 1911

Bouwwerk rond een binnenkoer met garage, een conciërgewoning en een eerste bijgebouw met kantoren ontworpen door dezelfde architect, 1927.

Aanpassing van de binnen- en buitenruimtes en uitbreidingen – Architecten : Fernand Brunfaut (1886 - 1972) en zijn zoon Maxime Brunfaut (1909-2003), 1930-32.

Dit gebouw werd aangekocht in 1957 door de Regie der Gebouwen en maakt deel uit van het erfgoed sinds 1993. Renovatie en restauratiewerken tussen 1998 en 2004, met veel respect voor de oorspronkelijke gebouwen uit 1932. Momenteel bevinden zich in dit gebouw de kantoren van het studie- en documentatiecentrum «Oorlog en Hedendaagse Samenleving» en de overheidsdienst voor Sociale Zekerheid - Dienst voor Oorlogsslachtoffers.

Architect Richard Pringier tekende de plannen van dit hoekgebouw met zes verdiepingen, waarvan de hoofdgevel

uitsteekt op de Luchtvaartsquare en de zijgevels op de Lambert Crickxstraat en de Zelfbestuursstraat, waar de kantoren van de verzekeringsmaatschappij zich bevinden. De architect koos voor een (late) art-nouveaustijl.

De vrij sobere gevel telt toch enkele typische art-nouveauelementen zoals het gebruik van rondingen, de bewerking van de kroonlijst langs de hoofdgevel, zeer mooie sgraffito op een breed fronton waarop de naam in rode letters prijkt, omringd door goudbladen.

Ook enkele mooie allegorische reliëfs op de drie gevels : een naakte man die met zijn schild vrouw en kind beschermt. Boven de raamlaten, sgraffito die de verschillende producten van de verzekeringsmaatschappij aanprijzen : ongevallen, brand, ... Marmeren fundering, meteen mengeling van blauwe steen en bakstenen uit Silezië.

In 1927 worden door dezelfde architect bijgebouwen opgetrokken rond de binnenkoer : een garage, een conciërgewoning en een eerste uitbreiding van de kantoorgebouwen met een ingang langs de Lambert Crickxstraat.

ergewoning en een eerste uitbreiding van de kantoorgebouwen met een ingang langs de Lambert Crickxstraat. Modernisering en verfraaiing van het oude gebouw in 1930-1932, met een radicale, moderne en functionele aanpak voor de binneninrichting.

De architecten gelast met deze meesterlijke aanpassingen zijn Maxime en Fernand Brunfaut. Beiden hebben een vooruitstrevende visie van de architectuur en tekenden de plannen van tal van modernistische gebouwen in Brussel. Het zijn vurige verdedigers van het Modernisme en van het Functionalisme.

Enige voorwaarde was dat de gevel ontworpen door architect Pringier bewaard bleef.

Zij veranderden dus praktisch niets aan het algemene uitzicht van het gebouw met uitzondering van de toevoeging van balkons met smeedijzeren relingen op de derde en vierde verdieping, de bijbouw van een verdieping zonder aan het fronton te raken en het aanbrengen van een lichtkoepel voor meer lichtinval.

Zij verhoogden ook de toren van de binnenkoer waarin archieven worden bewaard.

Binnen worden de ruimtes grondig aangepakt, voor een beter verkeer tussen beide verdiepingen (duplex), bereikbaar via twee marmeren trappen, rond een indrukwekkende liftkoker. De structurele draagelementen zitten verscholen achter twee elegante zuilen.

Er wordt gewerkt met licht en luxe materialen zoals metaal, marmer, beton. De traditionele art-nouveausierelementen uit de tijd van Pringier worden vervangen door hedendaagse componenten.

Vader en zoon Brunfaut tekenden ook de accessoires en het meubilair. Een deel van dit meubilair is tot vandaag bewaard gebleven.

2 Luchtvaartsquare, 1-2 en Poincarélaan 72-74 – kantoorgebouw, voormalig gebouw van «Assurances Constantia» - Architect onbekend, 1912

Ruimtelijke wijziging en binnenhal in art deco – Architecten : M. Pradier et J. Deprez (Parijs), 1929-1930.

De huidige eigenaar is de Algemene Centrale van de Liberale Vakbonden van België (ACLVB). Belangrijke renovatie in 1998.

Achter deze klassieke gevel schuilt een echt kunstwerk : de vloer van de gelijkvloers rust op een metalen structuur en bestaat uit glazen tegels. Het art-deco-ontwerp van de Parijse architecten bevindt zich achteraan in de inkomhal waarvan de binnenkoer in 1930 werd overdekt. Het eindresultaat is een prachtige veelhoekige zaal met een hoogte van 6m20 in haar middelpunt en overdekt met een kleurrijke doorzichtige betonnen koepel. Om dit resultaat te bekomen werd de betonnen koepel doorboord met honderden gekleurde glazetegels (licht en donkerblauw, doorzichtig, geel en oranje), vervaardigd door de Cristalleries Val Saint Lambert. Onder de koepel loopt een mooie fries met bas-reliëfs.

3 Luchtvaartsquare, 7-7A - Architect onbekend, 1926

Vandaag staat dit gebouw bekend als de Residentie van de Groene Brug. Hier werden enkele scènes van de film «Hors les murs» van David Lambert gedraaid.

4 Luchtvaartsquare 30 – Architect : Walthère Michel, 1926

(Handtekening en bouwjaar).

Rechte en linkse gewelfjucken met boogramen in trapeziumvorm, die de onderbouw vormen van het balkon van de laatste verdieping. Het balkon is omringd door een mooie reling met geometrische motieven. Vooruitspringende kroonlijst. Zadeldak met leien. Heldere gevel.

5 Wandel verder tot aan de Zelfbestuursstraat

5 Zelfbestuursstraat, 1-3-5-7-7A - Architecten : Fernand en Maxime Brunfaut, 1932

Naast de aanpassingswerken aan het gebouw van de Sociale Voorziening, kregen de architecten Brunfaut ook de opdracht om twee meergezinswoningen te bouwen respectievelijk in de Lambert Crickxstraat en in de Zelfbestuursstraat. Beide gebouwen zijn resoluut functioneel, in een vrij modernistische stijl. Betonnen skelet en parement met rode bakstenen.

In de Zelfbestuursstraat betreft het een dubbel gebouw met twee afzonderlijke ingangen. De gevel is dus breder dan de gevel van het gebouw in de Lambert Crickxstraat. Horizontale lijnen worden sterk benadrukt. Zelfde parement met rode bakstenen en stroken in witte steen voor beide gebouwen. Langs de fundering loopt een bas-reliëf van de hand van Dolf Ledel, identiek aan het bas-reliëf op de hoofdgevel van het gebouw van de Sociale Voorziening.

10 Lambert Crickxstraat, 24-28 – Architect : J. Ghobert, 1912 – Verhoogd in 1925

Voormalige sigarettenfabriek Saint-Michel.

Meergezinswoning met een handelszaak op de gelijkvloers en appartemen-ten. De werkhuisen bevinden zich achteraan het gebouw. Opdrachtgever was C. Gosset. Dit was jarenlang de sigarettenfabriek Saint-Michel. Op de hoeksteen boven de ingang staat een afbeelding van Aartsengel Michaël die de draak velt.

Het gebouw werd in 1925 verhoogd met twee verdiepingen met zeer mooie frontalen, die een mooi geheel vormen.

Cf. Art deco, de bouwstijl van de industriële revolutie.

11 Lambert Crickxstraat, 11 -17 – Architect : Jean-Luc Govaerts, 1913

Industriegebouw gebouwd in opdracht van de nv Elektriciteit en Elektromechanica. De benaming staat nog steeds op de voorgevel. Het werd gebouwd voor de Eerste Wereldoorlog, in een geometrische en strakke art-nouveaustijl die

stilaan de art-decostijl aankondigt. Multifunctioneel gebouw met wonin-gen, een bedrijf en een handelszaak. In 1923 bezette Brouwerij Imperiale de gebouwen, van 1954 tot 1959 de Brouwerij Caulier en na 1959 een firma voor industriële en private elektriciteit. Stenen fundering voor de drie verdiepingen, doorboord met talrijke baaien die in de hoogte vernauwen om het perspectief van het gebouw te versterken.

Parement in wit verniste bakstenen, onderbroken door oranje stroken.

12 Lambert Crickxstraat, 9 – Architect onbekend, 1925

(Bouwjaar op de voorgevel).

Boven de ingang staan de letters «Union Jack». Mengeling van gele bakstenen en witte steen. Vier boogramen ondersteund door gebeeldhouwde hoekstenen. Kleine balkons in smeedijzer op de derde verdieping. Mooi klein afgerond fronton.

13 Lambert Crickxstraat 6-10 – Architecten : Fernand en Maxime Brun-faut, 1930-32.

In tegenstelling met het andere gebouw van de Zelfbestuursstraat 1-3-5-7-7A, is hier slechts een ingang en een portaal naar de binnenkoer. De gevel is dus smaller dan de gevel van de Zelfbestuursstraat en opgedeeld door indrukwekkende verticale witte stroken die de aandacht naar omhoog

trekken. Op de top van elke gewelfjuk, in een horizontale opdeling van de gevel, staat een beeldhouwwerk van Dolf Ledel (1893-1976), «Landbouw en Metaalbewerking».

↪ *Maak rechtsomkeer richting Lucht-vaartsquare en einde van de wandelroute.*

BUITEN DE LIJNEN

Gheudestraat, 50 – Architect : C. Huberty, 1935

(Handtekening).

Zeer mooi gebouw, eigendom van de voormalige Brouwerij Imperiale. Kleurrijke gevel.

Bissestraat, 17-21 – Architect : C. Huberty, bouwjaar onbekend

Industriegebouw, eigendom van de voormalige Brouwerij Imperiale. Dit was een bottelarij.

Rode bakstenen en blauwe steen. Het gebouw werd verbouwd tot lofts in 2006.

Jorezstraat 21-23 – Architect : Charles Gryzon, 1935

Mooi voorbeeld van de «witte architec-tuur», kenmerkend voor het modernisme.

Voormalig werkhuis en woonhuis van drukker A. Defrenne.

Typisch modernistisch en functiona-listisch gebouw uit de jaren 1930 : eenvoudige vormen en verbindin-gen tussen de verschillende ruimtes. De twee zijgevels van het gebouw worden verenigd door een rondhoe-kige ruimte, die de strakheid van het geheel wat verzacht. De werkplaats en het kantoor liggen achteraan, vlak achter de gebouwen langs de straat-kant. Zij beschikken over een eigen ingang, apart van de ingang van het woongedeelte. Platte daken op ver-

schillende niveaus, met een dakterras boven de hoekrotonde.

Horizontale en omrasterde ramen. Deze kruisvormige metalen elemen-ten in straalvorm zijn zeer functioneel (beveiliging, beperkte zichtbaarheid van buiten naar de privégedeeltes) maar spelen ook een esthetische rol. Gebouw met een witte gevel, zonder enige versiering gezien de vorm van het gebouw een decoratie op zich is. Dit gebouw in passagiersschipstijl is een nieuwe esthetische trend in de architectuur en haalt zijn inspiratie uit de zeevaart en de grote trans-Atlanti-sche passagiersschepen.

Skelet in gewapend beton, bedekt met wit plamuursel. Smeedijzerwerk. Vele lichtkoepels. Grote binnenruimtes met lichtinval in de kantoor en werkkruimtes.

Kliniekstraat, 16 / Hoedstraat 40 – Archi-tect : Joseph De Lange, 1928-1933 Synagoge van Anderlecht

Voor het eerst overwogen in 1922 en rekening houdend et de grote toe-stroom van Joden in Anderlecht, werd de eerste steen van dit gebedsoord voor meer dan 300 gelovigen, gelegd in 1928. De architect beschikte over een oppervlakte van 550 m². Na de voorlegging van een eerste vrij sober en geometrisch project in art-nou-veaustijl, ontwierp De Lange een tweede, meer functioneel project in art deco stijl, geïnspireerd door de baksteenarchitectuur uit Nederland. Niettemin is de gevel versierd met prachtige kleurrijke schilderingen en een merkwaardig glasraam over de ganse hoogte van de gewelfjuk boven het portaal. Dit gebedshuis huisvest ook een «Beth Din» (een Joods arbitra-gehof) en een «Beth Midrash» (een studie- en gebedsruimte).

Cf. art deco, voor kerk en religie.

6 Zelfbestuursstraat, 2-4 – Architect F. Gorlier, 1926

(Handtekening en bouwjaar).

Vlakke en zeer klassieke geometrische gevel, met versieringen in allerlei materialen. De laatste verdieping springt wat uit met sierelementen uit de klassieke architectuur : een stenen leuning die rust op eierlijsten, driehoe-kige frontons, met vensters bovenaan.

7 Zelfbestuursstraat, 12-16 – Archi-tect : A. Lagache, 1928

(Handtekening en bouwjaar).

Prachtige gevel met drie gewelfjucken, met een mix van bakstenen (schuine bakstenen) en kleurrijke stenen. De loggia wordt ondersteund door twee zuilen met rijkelijk versierde kronen. Op de laatste verdieping, langs de centrale gewelfjuk , werden op elke verdieping van de zijwaartse gewelf-jucken boogramen voorzien. Lijstwer-ken en gebeeldhouwde versiering in steen. De architect besteedde veel aandacht aan de versieringen en aan luxe materialen.

8 Zelfbestuursstraat, 9-13 – Onbe-kend architect, 192

(Handtekening en bouwjaar).

Gevel in witte steen met gebeeld-houwde sierelementen, geïnspireerd door de klassieke architectuur : boe-ketten en bloemenmanden met gesti-leerd fruit, eierlijsten en parelfriezen. Mansardedak met vier cirkelvormige dakramen (oculus).

↪ *Wandel verder door de Limnanderstraat tot aan de Lambert Crickxstraat en verder tot aan de Luchtvaartsquare.*

9 Lambert Crickxstraat, 30 – Archi-tect onbekend, 1925

Zeer mooi gebouw met een evenwicht-ige gevel zowel in de hoogte als in de breedte. Fraaie boogverdeling. Een brede vlakke gewelfjuk omringd door twee vooruitspringende ronde gewelf-jucken, met boogramen en afgewerkt met ramen overkoepeld door een kromlijng fronton. Zolderkamer ter hoogte van de vijfde verdieping met een stenen leuning over de hele lengte van de gevel.

Op de zesde verdieping is het mansar-dedak voorzien van dakramen.

TOERISME ANDERLECHT

Kapelaanstraat, 1-7 1070 Brussel

T. 02 526 83 51

tourism@anderlecht.brussels

www.anderlecht.be/tourisme

Facebook : Tourism Anderlecht

Meerdere touroperators, actief in Anderlecht, besteden veel aandacht aan de art-decostijl. Dit aanbod is beschikbaar op de website van de gemeente, onder de rubriek Toerisme. Klik op «Te downloaden gidsen» en raadpleeg «Volg de gids in Anderlecht!». U kunt ons uiteraard ook altijd bellen voor meer informatie.

Een initiatief van de burgemeester, bevoegd voor Toerisme
in samenwerking met de gemeenteraad van Anderlecht.

Redactie : Annick Dedobbeleer, Opdrachthouder bij de dienst voor Toerisme van Anderlecht
en Chantal Houdé, kunsthistoricus.

Grafische vormgeving : Muriel Waerenburgh en Grégoire Romefort, Communicatiedienst Anderlecht

Fotorechten : © Alle niet-geaccrediteerde foto's zijn eigendom van het gemeentebestuur van Anderlecht

Met dank aan : Robert Verbelen, Ginette De Corte en Michel Duponcelle

Belangrijkste bronnen

Modernisme, art deco – Brussels Hoofdstedelijk Gewest – Uitgeverij Mardaga (2004)

Een eeuw architectuur en urbanisme 1900-2000 – Brussels Hoofdstedelijk Gewest – Uitgeverij Mardaga (2000)

Art Déco Architectuur, Brussel 1920 – 1930 – Uitgeverij AAM

Art Déco – 1988 – 1989 - Alastair Duncan – Uitgeverij Thames et Hudson Paris

CABANNE Pierre, art deco Encyclopedie. Samogy, Parijs, 1986.

Verkoopprijs : 3 euros

Gemeentelijke uitgave 2018

Egalement disponible en français

TOERISME ANDERLECHT

Kapelaanstraat 1 – 7 (historisch centrum)
T : 02 526 83 65/51 | tourism@anderlecht.brussels
www.anderlecht.be | FB : Tourism Anderlecht

Al onze brochures zijn beschikbaar bij de dienst voor Toerisme en kunnen gratis worden gedownload via www.anderlecht.be, rubriek Toerisme :
Te downloaden gidsen

De dienst Toerisme verrijkt voortdurend zijn documentatie fonds. Alle documentatie die betrekking heeft op Anderlecht is welkom !

Informatie opgenomen in de huidige brochure zijn enerzijds afkomstig van de eigen redactie van de dienst voor Toerisme en anderzijds van externe bronnen.

Voor deze brochure werd zowel algemene informatie over de gemeente als data van het internet verzameld. Beschikt u zelf over toeristische kennis die u wil delen of wenst u eventuele wijzigingen te melden voor de volgende uitgave, aarzel niet om contact op te nemen met de dienst voor Toerisme Anderlecht.

Een initiatief van Eric Tomas, burgemeester, bevoegd voor Toerisme, in samenwerking met de gemeenteraad van Anderlecht.

ANDERLECHT

Également
disponible
en français

Édition 2018

V.U. :
Marcel Vermeulen
Raadsplein 1
1070 Anderlecht

3€